



Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Viivi Pajasmaa

Henkilötietojen käsittely viranomaisessa

Erityisesti automaation ja valvonnan näkökulmasta

Johtamisen akateeminen yksikkö
Julkisoikeuden pro gradu-tutkielma
Hallintotieteiden maisteri

Vaasa 2024

VAASAN YLIOPISTO**Johtamisen akateeminen yksikkö**

Tekijä:	Viivi Pajasmaa		
Tutkielman nimi:	Henkilötietojen käsittely viranomaisessa: Erityisesti automaation ja valvonnan näkökulmasta		
Tutkinto:	Hallintotieteiden maisteri		
Oppiaine:	Julkisoikeus		
Työn ohjaaja:	Kristian Siikavirta		
Valmistumisvuosi:	2024	Sivumäärä:	80

TIIVISTELMÄ:

Nykyään yleisesti jokainen ihminen tunnistaa ja tunnustaa merkityksen, joka henkilötietojen käsittelyllä on esimerkiksi henkilötietojen suojan ja yksityisyyden suojan näkökulmasta. Kuitenkin henkilötietojen oikeasuhteiseen ja oikeanlaiseen, tietoturvalliseen käsittelyyn ei kiinnitetä normaalissa elämässä sen suurempaa huomiota, ennen kuin kohdataan ongelmia. Viranomaistyössä on jo vuosia hyödynnetty automaatiota osana päätöksentekoa. Yhteiskunnan digitalisoituminen ja julkisen talouden säästöpaineeet ovat entisestään koventaneet tavoitteita toimivalle sähköiselle hallinnolle. Miten automaatio on huomioitu henkilötietojen käsittelyn sääntelyyn liittyen ja miten sitä valvotaan?

Tässä tutkielmassa tutkimusaiheena on henkilötietojen käsittely viranomaisessa, ja sitä tarkastellaan erityisesti automaattisen päätöksenteon ja henkilötietojen käsittelyyn liittyvän valvonnan näkökulmasta. Tutkielman painopisteenä ovat henkilötietojen käsittelyn sääntelyn määrittely, henkilötietojen käsittelyn valvonta ja automaatio osana viranomaisen päätöksentekoa. Tutkielman valvonnan aihepiiri keskittyy pääsääntöisesti ulkoiseen valvontaan eli tietosuojavaltuutetun toteuttamaan henkilötietojen käsittelyn valvontaan, sekä eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisuihin automaation toteuttamisessa viranomaisessa. Tutkielmassa käsitellään aiempaa lainsäädäntöä ja niiden ongelmia, joita ylimpien lainvalvojien ratkaisujen pohjalta on lähdetty muokkaamaan nykyiseen muuttuneeseen yhteiskuntaan sopivaksi. Tutkielman pääkysymyksenä on, miten henkilötietoja voidaan käsitellä viranomaisen päätöksenteossa automaatiolla tietosuoja-asetusta ja hallintolakia tulkiten? Alakysymyksenä on, miten henkilötietojen suojaa valvotaan viranomaisnäkökulmasta henkilötietojen käsittelyn yhteydessä?

Tutkielma on julkisoikeudellinen tutkimus, jonka tutkimusmetodina toimii lainoppi. Tutkimusmenetelmäksi lainoppi ilmenee tutkimuksen tavassa käsitellä oikeusnormeja ja selvittää niiden sisältöä. Tutkimuksen teema keskittyy kansainväliseen ja kansalliseen tietosuojalainsäädäntöön, sekä kansalliseen hallinto-oikeuteen ja perustuslaillisiin kysymyksiin.

Tutkielmassa osoitetaan että, henkilötietoja voidaan käsitellä viranomaisessa automaatiolla, kun henkilötietojen käsittelyn lainmukaiset perusteet täyttyvät ja, kun automaation käyttämiselle päätöksenteossa löytyy tietosuoja-asetuksen ja hallintolain mukaiset perusteet. Henkilötietojen suojaa valvoo ulkoisena valvovana viranomaisena koko Suomen tasolla tietosuojavaltuutettu, jolle kansalainen tai muu hallinnon asiakas voi tehdä tarvittaessa valituksen, jos on hän katsoo, että hänen tietosuoja-asetuksen mukaisia oikeuksiaan on rikottu. Tietosuojavaltuutetulla on oikeus antaa hallinnollisia sanktioita, jos tietosuoja-asetusta on rikottu.

AVAINSANAT: henkilötiedot, henkilötietojen käsittely, viranomainen, tietosuoja, tietosuojavaltuutettu, automaattinen päätöksenteko, sähköinen hallinto

Sisällys

1	Johdanto	5
1.1	Aiheen taustaa	5
1.2	Tutkimuskysymyksen asettelu, aiheen rajaus, tutkimusmenetelmät ja aineisto	8
1.3	Tutkielman rakenne	14
2	Henkilötietojen käsittelyn perusta	16
2.1	Henkilötietojen määrittely	17
2.2	Tietosuojalaki ja tietosuoja-asetus perustana	20
2.2.1	Periaatteet	21
2.2.2	Rekisteröidyn oikeudet	24
2.2.3	Henkilötietorekisterinpitäjä ja käsittelijä	26
2.3	Hyvä hallinto osana viranomaistyötä henkilötietojen käsittelyssä	29
2.3.1	Hyvän hallinnon periaatteet	30
2.3.2	Hallinnon oikeusperiaatteet ja niiden merkitys	32
3	Henkilötietojen käsittelyn valvonta	36
3.1	Miten henkilötietojen käsittelyä valvotaan?	37
3.1.1	Henkilötietojen suojan merkitys tietosuojan valvonnassa	38
3.1.2	Tietosuojavastaava organisaation lainmukaisuuden neuvonantajana	39
3.2	Yleisesti riippumattomasta valvontaviranomaisesta	41
3.2.1	Tietosuojavaltuutettu	44
3.2.2	Oikeussuojakeinot ja niiden merkitys viranomaisessa	49
4	Automaation hyödyntäminen viranomaisessa	55
4.1	Automaation kehitys viranomaistyössä	55
4.2	Miten päätöksenteon automaatiota säännellään?	58
4.3	Mitä riskejä ja hyötyjä automaatiolla on viranomaistoiminnassa?	63
5	Johtopäätökset	67
	Lähteet	73

Kuviot

Kuvio 1. Informaatio-oikeuden säädöskartta.	14
Kuvio 2. Mitkä asiat liittyvät henkilötietojen käsittelyyn?	22

Lyhenteet

AOA	Apulaisoikeusasiamies
COM	Komission tiedonanto
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EOAM	Eduskunnan oikeusasiamies
EUT	Euroopan unionin tuomioistuin
HE	Hallituksen esitys eduskunnalle
HL	Hallintolaki (434/2003)
Julkisuuslaki	Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999)
KHO	Korkein hallinto-oikeus
LaVL	Lakivaliokunnan lausunto
OAVL	Laki oma-aloitteisten verojen verotusmenettelystä (768/2016)
PeVL	Perustuslakivaliokunnan lausunto
PL	Suomen perustuslaki (731/1999)
TSA/GDPR	Asetus (EU) 2016/679 luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta
TL	Tietosuojalaki (1050/2018)
VirkamL	Valtion virkamieslaki (750/1994)
VML	Laki verotusmenettelystä (1558/1995)
VM	Valtiovarainministeriö

1 Johdanto

1.1 Aiheen taustaa

Henkilötiedot ovat yhä suuremmassa roolissa osana yritysten ydinliiketoimintaa sekä julkishallinnon rekistereitä. Arkaluonteisetkin henkilötiedot voivat levitä helposti ja nopeasti ympäri maailmaa eri rekistereihin, joskus myös kyseenalaisiin tarkoituksiin.¹ Kuitenkin esimerkiksi terveydenhuolto voisi käyttää henkilötietoja sisältävää dataa hyödykseen. Ongelmana on nähty epätietoisuus ja pirstaloitunut tulkinta oikeusperusteista, joihin datan käsittely tulee milloinkin yhdistää.²

Henkilötietojen kokoaminen yhteiskunnan hyödyksi juontaa juurensa verotuksen ja väestökirjanpidon alkulähteille. Henkilötietojen suojaaminen osana tietosuojaa alkoi 1970-luvulla Saksassa ja Ruotsissa. Ajatuksena on ollut, että palveluja saadakseen kansalaisen on annettava pala yksityisyydestään. Euroopan ihmisoikeussopimuksen riittävyttä henkilötietojen suojassa arvioitiin ja vuonna 1985 voimaan tuli Euroopan neuvoston tietosuojasopimus (SopS 36/1992) sekä merkittävin tekijä nykyajan henkilötietojen suojan kehitykselle, eli EU:n henkilötietodirektiivi (95/46/EY).³

Henkilötietojen merkitys yksilön oikeuksille ja turvallisuudelle on huomattava.⁴ Niiden oikeanlainen ja tietoturvallinen käsittely on niin lähellä ihmisten perusoikeuksia, joten nykyajan trendien kuten automaation käytön yleistyttyä, viranomaisen pitää huomioida miten henkilötietoja käsitellään ja millaisia säännösmuutoksia on tehty tai pitäisi vielä tehdä. Tutkielman taustana pohdin, miten henkilötietojen automaatio voisi hyödyttää yhteiskuntaa. Mitä vaaroja ja valvonnan paikkoja automaatiota hyödynnettäessä on? Miten henkilötietorekistereitä valvotaan, mihin henkilötietojen käsittely perustuu ja

¹ Vanto, 2011, s. 11; Esim. KHO 2023:56.

² Koskinen, Knaapi, Kuusniemi & Karilahti, 2022, s. 1.

³ Neuvonen, 2014, s. 17–18.

⁴ Esim. Rautio, 2023. Ex-toimitusjohtaja syytettynä yhtiön potilastietojen huolimattomasta käsittelystä. Se mahdollisti tietomurron ja 33 000 asiakkaan arkaluontoisten tietojen varastamisen; TSV 07.12.2021 dnro 1150/161/2021.

miten Euroopan unioni on ottanut automaation osaksi digistrategiaansa? Näitä kysymyksiä pohditaan tutkielman tausta-ajatuksina, mutta ne eivät ole varsinaisia tutkimuskysymyksiä.

Tekoälyn käytön yleistymisen ja digitalisaation trendi on näkynyt jo vuosia osana yhteiskunnan toimintaa ja yksilöiden elämää. Kuitenkin vasta viime vuosina Euroopan unioni on ottanut todella harppauksen kohti yhteistä digistrategiaa ja ensimmäistä tekoälysäädöstä.⁵ Euroopan unionin tuomioistuin antoi heinäkuussa 2023 tuomion Facebookin emoyhtiölle Metalle, ettei sillä ole oikeutta soveltaa eri lähteistä kerättyjä tietoja ilman käyttäjien lupaa esimerkiksi mainosten kohdentamisessa. Saksan kilpailuviranomainen oli aiemmin huomionnut tietosuoja-asetuksen yhdessä kilpailusääntöjen kanssa arvioidessaan Metan toimintatapaa antaa näennäisesti käyttäjille valinnanvaraa tietojensa käsittelyssä sosiaalisen median palveluissa. Tapauksessa oli kyse siitä, miten käyttäjät hyväksyvät rekisteröityessään Meta Platformsin yleiset ehdot, joiden perusteella yhtiö voi kerätä tietoja käyttäjistä myös sovelluksen ulkopuolella ja yhdistää tiedot Facebook-tileihin, jota voidaan hyödyntää esim. käyttäjien mielenkiinnon kohteisiin sopivien tuotteiden markkinoinnissa.⁶ Miten Euroopan unioni haluaa suojata kansalaisiaan vastaavilta kansainvälisten yritysten ylilyönneiltä jatkossa?

Vuonna 2018 EU:ssa tuli voimaan uudistettu yleinen tietosuoja-asetus (2016/679 eli GDPR).⁷ Euroopan unionin tietosuoja-asetuksen tavoitteena on suojata jokaisen EU-kansalaisen henkilötiedot jokapäiväisessä elämässä kuten verkossa ostoksia tehdessä, sosiaalista mediaa ja uutisia selaillessa tai pankista lainaa hakiessa. Nämä säännökset koskevat EU-kansalaisia, julkisia ja yksityisiä organisaatioita sekä yrityksiä, mutta myös EU:n ulkopuolisia yrityksiä, kun he käsittelevät tai pyytävät EU-kansalaisen henkilötietoja

⁵ Euroopan komissio, 2019, s.2.

⁶ MTV, 2023; C-252/21 ECLI:EU:C:2023:537.

⁷ Asetus (EU) 2016/679 luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta.

toiminnassaan.⁸ Metan aiemmin vuonna 2023 saama tuomio siis perustuu osaltaan tietosuojasäädöksen tulkintaan.

Euroopan komissio on antanut asetusehdotuksen Euroopan unionin ensimmäiseksi tekoälysäädökseksi, jolla pyritään vastaamaan teknologian muutoksen aiheuttamiin riskeihin.⁹ Asetusehdotus pohjautuu EU:n perusoikeuksiin ja arvoihin, kuten vapautteen, yhdenvertaisuuteen ja ihmisarvoon.¹⁰ Tekoälyjärjestelmille pyritään toteuttamaan yhtenäinen sekä riskejä, että hyötyjä asianmukaisesti käsittelevä lainsäädäntöpohja, jolla luodaan toimivat sisämarkkinat tekoälyä hyödyntäen.¹¹

Tutkielman teemaa on sivunnut esimerkiksi Korpisaari artikkelissaan tuoden esille, miten tietosuojalainsäädäntö vaikuttaa paikkatietojen julkaisemiseen ja luovuttamiseen. Artikkelissa todetaan, että paikkatietoihin liittyen toimivimpana tuloksena voisi olla paikkatietojen käsittelyä ja luovuttamista koskeva laki, joka huomioisi myös henkilötietolainsäädännön ja viranomaisten välisen yhteistyön osana paikkatietojen kattavampaa hyödyntämistä.¹²

Tekoälysäädös on EU:n tasolla jo tekeillä, mutta vastaako uusi säädös henkilötietojen käsittelyn teemaan viranomaisessa automaation hyödyntämisessä? Kuten Korpisaari artikkelissaan toteaa, henkilötietolainsäädäntö rajoittaa esimerkiksi paikkatietojen tallentamista ja luovuttamista, kuitenkin Euroopan tuomioistuin on viime aikoina antanut useitakin tuomioita kansainvälisille sosiaalisen median toimijoille henkilötietojen käsittelyn väärinkäytöstä esimerkiksi kohdennetussa mainonnassa.¹³ Tämän perusteella väittäisin, että myös viranomaistoiminnassa on olemassa vaaran

⁸ Your Europe, 2022.

⁹ COM 2021/206; Myös Euroopan komissio, 2019.

¹⁰ 2012/C 326/02 Euroopan unionin perusoikeuskirja; Council of Europe, European Court of Human Rights, 2018, s.18.

¹¹ COM 2021/206; COM 2020/65; COM 2018/237.

¹² Korpisaari, 2018.

¹³ C-252/21 ECLI:EU:C:2023:537.

paikkoja henkilötietojen käsittelyn oikeudellisille virheille, jos niitä käsitellään automaatiassa.

1.2 Tutkimuskysymyksen asettelu, aiheen rajausta, tutkimusmenetelmät ja aineisto

Tutkielman aiheena on henkilötietojen käsittely viranomaisessa. Tarkastelen tätä aihetta erityisesti automaation ja valvonnan näkökulmasta. Miten automaatiolla voitaisiin mahdollistaa henkilötietojen käsittely lain puitteissa ja yhteiskuntaa hyödyttäen esimerkiksi kunnissa ja valtion tasolla? Lisäksi tutkin sitä, miten henkilötietojen käyttöä valvotaan ja kuka valvontaa toteuttaa, kun huomioidaan myös automaation teema.

Tutkimuksen tavoitteena on kartoittaa ja tulkita lainsäädäntöä sekä saada aikaan mahdollisesti selkeä toimintamalli, miten henkilötietoja voitaisiin lainmukaisesti käyttää hyödyksi automaatiolla viranomaisessa, onko se ylipäätään mahdollista, ja missä rajoissa. Tutkielmani pääkysymyksenä on, *miten henkilötietoja voidaan käsitellä viranomaisen päätöksenteossa automaatiolla tietosuojasetusta ja hallintolakia tulkiten?* Alakysymyksenä tutkin, *miten henkilötietojen suoja valvotaan viranomaisnäkökulmasta henkilötietojen käsittelyn yhteydessä?* Millä keinoilla yhteiskuntamme voisi onnistua henkilötietojen paremmassa käytössä viranomaistoiminnassa tietoturvan ja yksityisyyden suojan huomioiden? Miten kansainvälinen lainsäädäntö vastaa todellisuuteen ja miten Suomi voisi olla esimerkkinä toteuttamassa henkilötietojen turvaa kyberuhkien maailmassa?

Pääkäsitteinä tutkielmassa esiintyvät henkilötieto, automaatio ja valvontaviranomainen eli tietosuojavaltuutettu. Henkilötieto tarkoittaa henkilötietolain (nykyisin tietosuojalaki 1050/2018) 3 §:n 1 kohdan mukaan luonnollista henkilöä koskevia merkintöjä, joista hänet tai hänen perheensä voidaan tunnistaa, kuten auton rekisterikilpi, sormenjälki tai

valokuva.¹⁴ Automaatio eli tekoäly on joukko teknologioita, joissa yhdistyvät data, algoritmit ja laskentateho.¹⁵ Valvontaa henkilötietojen parissa Suomessa toteuttaa tietosuojavaltuutettu.¹⁶

Tutkielmassa en käsittele syvemmin tekoälyn ja automaation tarkoitusta ja sen mahdollisuuksia muuten kuin tutkielmaan sopivassa yhteydessä henkilötietojen käytön näkökulmasta. Tutkielmasta rajaan ulos myös henkilötietojen käytön perusteet muualla kuin julkisessa toimijassa ja viranomaisessa eli en tarkastele yksityisen puolen kannalta asiaa, muuten kuin viranomaisen eli esimerkiksi Euroopan unionin tuomioistuimen ratkaisujen muodossa. Tutkielman toimijoiden näkökulmana on siis viranomainen eli valtio ja luonnollinen henkilö eli esimerkiksi EU-kansalainen. Valvonnassa on keskitytty ulkoiseen valvontaan eli sisäinen valvonta jää tässä tutkielmassa laajemmin käsittelemättä.

Oikeudellinen tutkimus pohjautuu metodien noudattamiseen, joka osoittaa tutkimuksen tulokset tieteellisen tiedontuottamisen menetelmien mukaan eikä lähtökohtana ole esimerkiksi omat uskomukset, tunteet tai mielipiteet. Tutkimusta analysoitaessa ja esittäessä tutkija käyttää yleistettäviä ja kontrolloitavissa olevia oikeustieteen metodeja. Metodi siis rakentuu päättelysäännöistä, joiden pohjalta voidaan siirtyä oivaltamisesta perustelemiseen ja takaisin.¹⁷

Tämän julkisoikeudellisen tutkimuksen menetelmänä käytetään oikeuslähdeoppia eli oikeusdogmatiikkaa, jonka avulla tulkitaan ja systematisoidaan voimassa olevaa oikeutta.¹⁸ Oikeusdogmatiikan eli lainopin tarkoituksena on porautua oikeuden tulkittamiseen.¹⁹ Tutkimuksessa käytettäväksi tutkimusmenetelmäksi lainoppi ilmenee tutkimuksen tavassa käsitellä oikeusnormeja ja selvittää niiden sisältöä. Tällä tavalla

¹⁴ Vanto, 2011, s. 22.

¹⁵ COM/2020/65.

¹⁶ Korpisaari, Pitkänen, & Warmo-Lehtinen, 2022 s. 513.

¹⁷ Hirvonen, 2014, s. 5.

¹⁸ Tolonen, 2003, s.1 ja 15.

¹⁹ Husa, 1995, s. 133.

oikeutta tulkiten voidaan löytää mahdollinen ratkaisu ja tutkimustulos tutkimuskysymykseen.

Laintulkinta on itsessään täynnä epäselvyyksiä ja ristiriitoja, kuten Aarnio on maininnut. Ei ole olemassa absoluuttisen totuuden kertovia sääntöjä, jotka kertovat tarkasti, miten ne velvoittavat joka ikisessä tilanteessa. Näin ollen oikeudelliset asiantuntijat eivät välttämättä ole selvillä siitä, mitä jokin sääntö tarkasti ottaen velvoittaa. Yksi lainsäädännön ongelmista ovat aukkotapaukset, joissa laki ei lausu mitään tarkastelevana olevasta asiasta.²⁰ Näitä aukkoja tulee oletettavasti tutkimuksessa ilmi, mutta joita uusi tällä hetkellä valmistelussa oleva EU:n tekoälysäädös olisi mahdollisesti paikkaamassa automaation sääntelyssä EU-kansalaisten perusoikeuksiin nähden paremmiksi. Myös hallintolakiin on tehty muutoksia, jonka perusteella automaatio on huomioitu paremmin osaksi viranomaisen työkaluja toimissaan.

Hirvonen tulkitsee lainopin selvittävän oikeusnormien sisältöä. Oikeusnormeista voidaan esittää kahdenlaisia väitteitä: normikannanottoja ja tulkintakannanottoja. Normikannanotot tarkoittavat sitä, että väitellään mitkä oikeusnormit sisältyvät voimassa olevaan oikeuteen. Tulkintakannanotoissa taas väitetään jotain kyseisen oikeusnormin sisällöstä.²¹ Tässä tutkielmassa tullaan tarkastelemaan oikeusnormeja näistä kummastakin näkökulmasta.

Oikeusnormin määritelmä on Hirvosen mukaan seuraava: *”Oikeusnormi on oikeusjärjestykseen kuuluva sääntö tai periaate, joka oikeuttaa ja velvoittaa yksittäisten oikeussubjektien ja viranomaisten käyttäytymistä ja toimintaa”*.²² Oikeusnormien tulkinta ja tarkoitus on tuottaa systematisointiehdotuksia oikeudellisille toimijoille sekä tavallisille kansalaisille ja viranomaistyötä tekeville, joka on tämän tutkielman oikeusdogmatiikan lähtökohtana.²³

²⁰ Aarnio, 2006, s. 31.

²¹ Hirvonen, 2014, s. 22.

²² Hirvonen, 2012, s. 58.

²³ Husa, 1995, s. 134–135.

Husan mukaan lainoppi voitaisiin määritellä oikeuspositivismin tieteenfilosofisen perusajattelun mukaan oikeustieteelliseksi tutkimukseksi, joka tutkii oikeusnormeja eristettyinä, tietyssä aikana ja tietyillä alueilla voimassa olevina normeina.²⁴ Tämä selvittää Tolosen käsityksen siitä, että oikeuslähdeoppi ja oikeus ovat prosessi: oikeus toistuu ja uusiutuu, se tuottaa itseään yhä uudestaan.²⁵ Hirvonen ilmaisee lainopin tutkivan voimassa olevaa oikeutta, mutta lisäksi se tutkii mitä merkityksiä laeilla ja muilla oikeuslähteillä kuten Euroopan Unionin tuomioistuimen materiaaleilla on.²⁶

Tutkielmassa käytetään lähteinä aineistoja, jotka voidaan jakaa kolmeen eri ryhmään niiden velvoittavuuden mukaan. Esimerkiksi Hirvonen esittää, että oikeustieteellisen tutkimuksen aineistona käytetään vahvasti velvoittavia, heikosti velvoittavia sekä sallittuja oikeuslähteitä. Vahvasti velvoittavia lähteitä ovat laki, kuten tietosuojalaki ja tapaoikeus, jota sovelletaan lain vaitessa. Heikosti velvoittavia lähteitä ovat lain esityöt ja tuomioistuinratkaisut. Sallittuja oikeuslähteitä ovat oikeustiede, yleiset oikeusperiaatteet, arvot ja arvostukset, reaaliset argumentit ja oikeusvertailevat argumentit.²⁷

Tämän tutkielman aineistona tulkitaan ensinnäkin vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä eli lakeja, joiden mukaan henkilötietoja säännellään, miten viranomaisen työtä säännellään ja miten automaatio huomioidaan nykyisessä lainsäädännössä. Keskeisimpinä lähteinä näissä ovat tietosuojalaki (1050/2018), hallintolaki (434/2003) ja Suomen perustuslaki (731/1999). Erityislakeja aiheesta ovat mm. laki yksityisyyden suojasta työelämässä (759/2004), laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999), arkistolaki (831/1994), laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta (306/2019) ja laki sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa (13/2003). Henkilötietojen käsittelystä säädetään esimerkiksi henkilötietojen käsittelystä Rajavartiolaitoksesta annetussa laissa

²⁴ Husa, 1995, s. 134.

²⁵ Tolonen, 2003, s. 11.

²⁶ Hirvonen, 2014, s. 23.

²⁷ Hirvonen, 2012, s. 157; Kolehmainen, 2015, s. 16.

(639/2019), henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetussa laissa (616/2019), henkilötietojen käsittelystä Tullista annetussa laissa (650/2019), henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksesta annetussa laissa (1069/2015) sekä henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen annetussa laissa (1054/2018).

Tutkielmassa tullaan tarkastelemaan soveltuvien osin voimassa olevia kansainvälisiä lakeja, asetuksia ja direktiivejä, sekä niiden välistä vuorovaikutusta suhteessa Suomen lakiin, oikeusperiaatteisiin ja oikeuskäytäntöön, kuten tuomioistuinten ratkaisuihin ja oikeustieteen kannanottoihin. EU-lainsäädännöstä pureudun erityisesti yleiseen tietosuojasetukseen (EU 2016/679) yhdessä kansallisten säädösten kanssa. Heikosti velvoittavina oikeuslähteinä tutkielmassa käytetään tuomioistuinten ratkaisuja, eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisuja, hallituksen esityksiä ja perustuslakivaliokunnan lausuntoja. Sallittuina oikeuslähteinä käytetään oikeuskirjallisuutta oikeuden systematisoinnin apuna.²⁸

Tutkimuksessa käytettävän teorian osalta on odotettavissa päällekkäisyyksiä oikeuslähteiden käyttämisessä, sillä kuten Tolonen kirjassaan ilmaisee, lainsäätäjät, lainsoveltajat ja oikeustieteen tulokset voivat kerrostua päällekkäin.²⁹ EU-oikeudella on kuitenkin erityinen asema, joka käytännössä velvoittaa yhtä vahvasti kuin perustuslaki, tästä esimerkkinä ihmisoikeussopimus.³⁰ EU-oikeudella on lainsäädännössämme etusijaperiaate eli principle of primacy, jonka perusteella siis EU-oikeuden ja kansallisen lainsäädännön ristiriitatilanteessa etusija annetaan EU:n lainsäädännölle.³¹

²⁸ Aarnio, 2011, s. 98. Systematisoinnin vahvuus näkyy siinä, että käytetään runsaasti käsitteistöä, jonka ansiosta voidaan tehdä yksilöidympiä kysymyksiä. Näin ollen siis saadaan aikaan tarkempia vastauksia. Nämä uudet kysymykset ja vastaukset, uudet systematisoinnit muuttavat käsityksiämme oikeusjärjestyksestä. Oikeudellisen ajattelun täsmällisyys lisääntyy.

²⁹ Tolonen, 2003, s. 5.

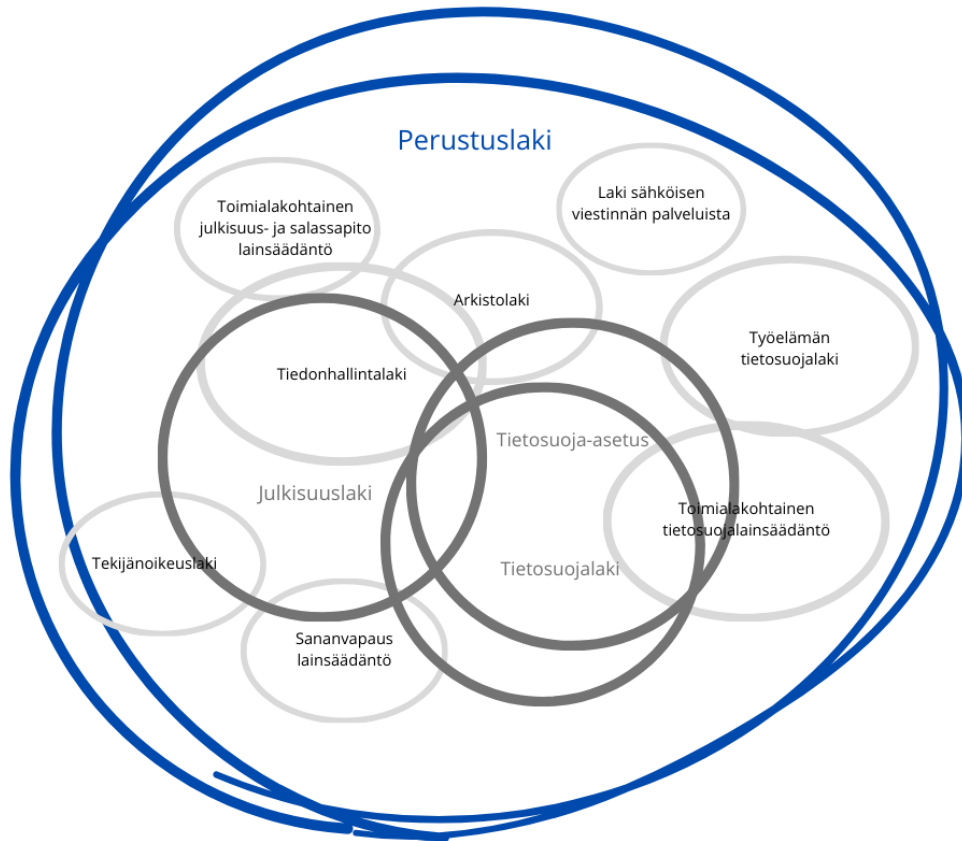
³⁰ Jyränki & Husa, 2015, s. 79. Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2018. Perustuslakivaliokunta tulkitsee, että henkilötietojen suoja tulee turvata yleisen tietosuojasetuksen ja kansallisesti säädetyn yleislainsäädännön nojalla.

³¹ Kolehmainen, 2015, s. 10.

Tarkoituksena on tutkia voimassa olevaa oikeutta ja tulkita niiden tarkoituksia henkilötietojen käytössä viranomaisessa, yhdistäen tähän näkökulman automaatiosta ja valvonnasta. Euroopan ihmisoikeussopimuksen (63/1999) 8 artiklan mukaisesti henkilötietojen suoja on perus- ja ihmisoikeus, jonka mukaan ihmisellä on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa suuntautuvaa kunnioitusta. Lisäksi viranomaiset eivät saa puuttua tuon oikeuden käyttämiseen, muuten kuin lain mukaan ja kun se on välttämätöntä yleisen turvallisuuden tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden suojaamiseksi tai muiden ihmisten oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.³²

Alla oleva kuvio selvittää henkilötietojen käsittelyynkin liittyvien informaatio-oikeudellisten säädösten pohjaa. Tietosuojalainsäädäntöön liittyy monia muita säädöksiä, jotka osaltaan korjaavat tai vahvistavat tietosuojasääntelyä ja huomioivat niin henkilötietojen käsittelyn, salassapidon kuin tiedonsaantioikeudet.

³² Euroopan ihmisoikeussopimus, SopS 85—86/1998.



Kuvio 1. Informaatio-oikeuden säädöskartta.³³

1.3 Tutkielman rakenne

Tutkielman luvussa 2 käsittelen lainsäädäntöä ja periaatteita henkilötietojen käsittelyyn liittyen. Perehdyn henkilötietojen käsitteen määrittelyyn, tietosuojalakiin ja tietosuoja-asetukseen, viranomaista työtä velvoittaviin lakeihin ja oikeusperiaatteisiin sekä

³³ Voutilainen, 2019, s. 78.

perusoikeuksiin henkilötietoihin liittyvän lainsäädännön osana. Luvussa käsitellään yleisesti henkilötietoihin liittyvät lainsäädännön perusteet viranomaistoiminnan ja yksilön oikeuksien näkökulmista.

Tutkielman luvussa 3 on tarkoitus pureutua henkilötietojen käsittelyn valvontaan. Aluksi käsittelyn yleiset säännökset ja periaatteet valvonnalle ja mihin henkilötietojen suoja perustuu. Käyn läpi eri valvovat tahot niin sisäisen kuin ulkoisen valvonnan osalta, jonka jälkeen käsittelyn riippumattoman valvontaviranomaisen eli tietosuojavaltuutetun ja sen tehtävät. Tutkielmassa kiinnitän huomiota erityisesti ulkoiseen valvontaan. Viimeisenä perehdyn siihen, mitä oikeussuojakeinoja viranomaisessa on henkilötietojen käsittelyssä ja tietosuojasi- asioissa.

Luvussa 4 yhdistetään edeltävä voimassa oleva lainsäädäntö automaation näkökulmaan. Käyn läpi automaation sääntelyn historiaa soveltuvin osin ja selvitän, miten automaatiota säädellään nykyään Suomessa viranomaistoiminnassa. Tarkoituksena on yhdistää lainsäädäntö nykyiseen tilanteeseen ja pohtia, miten lait vastaavat viranomaisen tarpeisiin automaattisessa päätöksenteossa. Luvun lopussa pohditaan, mitä mahdollisuuksia ja uhkia automaatiolla voi olla oikeustieteellisestä näkökulmasta, sen nykyisen sääntelyn huomioiden automaattisessa henkilötietojen käsittelyssä.

Johtopäätöksissä kerään tutkielman tulokset yhteen ja pohdin sen vaikutusta yhteiskuntaan ja lainsäädännön tilaan sekä henkilötietojen turvaan.

2 Henkilötietojen käsittelyn perusta

Tässä luvussa käsittelen henkilötietojen käsittelyn laillista perustaa. Kansallinen lainsäädäntömme on täysin kietoutunut kansainväliseen oikeuteen sekä EU:n laatimiin asetuksiin ja direktiiveihin. Vaikka näitä ulottuvuuksia ei voi toisistaan erotella, käyn tässä luvussa pääsääntöisesti läpi sitä, miten Suomessa noudatettavat säädökset käsittelevät henkilötietoja niin viranomaisen kuin luonnollisen henkilön sekä erityisesti perusoikeuksien näkökulmasta. Tutkielman henkilötietojen käsittelyn tarkastelun painopisteenä on henkilötietojen käsittely päätöksenteossa.

Henkilötietojen käsittelynä voidaan pitää toimintaa, joka kohdentuu henkilötietoihin tai tietojoukkoihin, jotka sisältävät henkilötietoja. Henkilötietojen käsittely voi olla automaattista tai manuaalista esimerkiksi tietojen keräämistä, niiden tallentamista, säilyttämistä tai muokkaamista. Käsittelyn määritelmän laajuus tarkoittaa käytännössä sitä, että lähes kaikki toiminta henkilötietojen parissa on niiden käsittelyä.³⁴

Henkilötietojen käsittelyyn liittyy vahvasti perusoikeuksien näkökulma henkilötietojen suojassa. Siitä säädetään myös EU:n perusoikeuskirjan 8 artiklassa. Perustuslain 10 §:n 1 momentin perusteella halutaan taata yksityiselämän suoja, yksilön oikeusturva niin henkilötietojen käsittelyssä kuin niiden käyttämisessä.³⁵ Perusoikeuskirjan 8 artiklan mukaan, jokaisella on oikeus henkilötietojen suojaan. Henkilötietojen käsittelyn tulee olla asianmukaista, sen tulee tapahtua tiettyä tarkoitusta varten ja asianomaisen suostumuksella tai muun lainmukaisen seikan perusteella. Jokaisella on oikeus nähdä tiedot, joita hänestä on kerätty ja virhetilanteissa saada väärät tiedot oikaistuiksi.³⁶

Toisaalta esimerkiksi perustuslakivaliokunnan lausuntokäytännön mukaan henkilötietojen suojalla ei ole erityistä etusijaa muihin perusoikeuksiin nähden, joka ilmenee julkisuusperiaatteen näkökulmasta henkilötietojen suojaa arvioimalla. Tuossa

³⁴ Hanninen, Laine, Rantala, Rusi, & Varhela, 2017, s. 20.

³⁵ Tuori & Kotkas, 2023, s. 744-745.

³⁶ Mäenpää, 2023, s. 849; Kts. myös Korja, 2016, s. 101-102.

arvioinnissa on ollut kyse usean perusoikeuden punninnasta, joista erityisesti henkilötietojen suojassa ja asiakirjajulkisuudessa pyritään tasapainoon. PeVL on painottanut, että lainsäätäjän tulee huomioida yksityiselämän ja henkilötietojen suoja suhteutettuna muihin perus- ja ihmisoikeuksiin sekä yhteiskunnallisesti painaviin intresseihin kuten yleiseen turvallisuuteen liittyviin seikkoihin.³⁷ Julkisuusperiaate pyrkii avoimuuteen ja tietojen saantiin myös yksityisistä henkilöistä, kun taas tietosuoja rajoittaa henkilötietojen luovuttamista.³⁸ Tietosuoja-asetuksella näiden tasapainoa on pyritty turvaamaan etenkin asiakirjajulkisuuden ja henkilötietojen suojan näkökulmista. Tietosuoja-asetuksen 86 artikla painottaa myös EUT:n mukaan, yksityisyyden ja henkilötietojen suojaa niin, että ne on suhteutettava tehtäväänsä ja tasapainotettava muiden perusoikeuksien kanssa.³⁹

2.1 Henkilötietojen määrittely

Henkilötiedot mainitaan perustuslain 10 §:ssä. Siinä säädetään yksityiselämän suojasta, joka tarkoittaa, että jokaisen ihmisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu.⁴⁰ Esimerkiksi kirjeet, puhelut tai muut luottamukselliset viestit ovat salaisia ja sitä oikeutta ei saa loukata. Tarkemmin henkilötietojen suojasta Suomessa säädetään tietosuojalaissa.⁴¹ Kuitenkin myös henkilötietojen piiriin kuuluvaan kotirauhaan voidaan puuttua perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikosten selvittämiseksi välttämättömissä tilanteissa.⁴² Näitä välttämättömiä tilanteita voivat olla tilanteet, joissa henkilöön

³⁷ PeVL 73/2018 vp s. 3; PeVL 14/2018 vp, s. 4 ja 8.

³⁸ Krakau & Haapalehto, 2020, s. 19. Julkisuusperiaate takaa mahdollisuuden valvoa julkisen vallan käyttöä ja yksityisen oikeuksien sekä etujen toteutumista. Asiakirjajulkisuuden lisäksi julkisuusperiaatteeseen voidaan lukea tiedonhallinta, käsittelyn julkisuus ja tiedottaminen. Kts. myös Tuori & Kotkas, 2023, s. 755.

³⁹ Mäenpää, 2023, s. 850. Näiden yhteensovittamisessa oikeudellisena perusratkaisuna on tietosuojalain 28 §, jos kysymyksenä olisi tiedon saaminen viranomaisen hallinnoimista henkilötiedoista. Tiedonsaantioikeuteen ja tietojen luovuttamiseen viranomaisen rekisteristä säädetään julkisuuslain (621/1999) 16 §:ää.

⁴⁰ Husa & Pohjolainen, 2014, s. 151; Kts. muutos välttämättömistä rajoituksista PL 10 §:ään, HE 198/2017 vp.

⁴¹ Tuori & Kotkas, 2023, s. 745.

⁴² Neuvonen, 2014, s.114. Vastaavia tilanteita esimerkiksi poliisin suorittama kotietsintä, palotarkastus tai asunnon terveystarkastus.

kohdistuu esimerkiksi turvallisuustarkastus, vapaudenmenetys, oikeudenkäynti tai muu vakava kansallista turvallisuutta koskeva uhka.⁴³

EU:n tietosuoja-asetuksen 4 artiklan 1 kohdan mukaan henkilötiedoilla tarkoitetaan:

”kaikkia tunnistettuun tai tunnistettavissa olevaan luonnolliseen henkilöön, jäljempänä ’rekisteröity’, liittyviä tietoja; tunnistettavissa olevana pidetään luonnollista henkilöä, joka voidaan suoraan tai epäsuorasti tunnistaa erityisesti tunnistetietojen, kuten nimen, henkilötunnuksen, sijaintitiedon, verkkotunnistetietojen taikka yhden tai useamman hänelle tunnusomaisen fyysisen, fysiologisen, geneettisen, psyykkisen, taloudellisen, kulttuurillisen tai sosiaalisen tekijän perusteella.”⁴⁴

Henkilötiedon käsite voi yksinkertaisesti tarkoittaa henkilötunnusta tai sormenjälkeä, sillä ne pohjautuvat aina vain yhteen luonnolliseen henkilöön. Kuitenkin tunnistettavaa henkilötietoa voi olla myös esimerkiksi tietokoneen IP-osoite, paikannustieto tai internetselailuhistoria.⁴⁵ Keskeistä arvioitaessa onko tieto henkilötietoa vai ei, on se, onko kyseinen henkilö tunnistettavissa tiedon perusteella.⁴⁶

Euroopan parlamentin ja Euroopan unionin neuvosto ovat lausuneet tietosuoja-asetuksen uudistuessa 2016, että henkilötietojen käsittely tulisi jo suunnitteluvaiheessa huomioida niin, että se palvelee ihmistä.⁴⁷ Kuitenkin todetaan, ettei oikeutta henkilötietojen suojaan voida tarkastella täysin absoluuttisesti, vaan sitä on tarkasteltava suhteellisuusperiaatteen mukaan oikeassa suhteessa muihin perusoikeuksiin sekä sen tehtävään yhteiskunnassa.⁴⁸

⁴³ HE 198/2017 vp.

⁴⁴ Vanto, 2014, s. 22-26. Jo ennen uuden tietosuoja-asetuksen voimaan tuloa, esim. Vanto on tulkinnut, että henkilötietojen käsite tulee nähdä mahdollisimman laajasti; Kts. myös Tietosuojatyöryhmä wp 136 s. 4; Vrt. esim. Korpisaari, Pitkänen, Warma-Lehtinen, 2022. Uudella asetuksella on pyritty lisäämään henkilötietojen määrittelyn laajuutta, jotta EU:n tasolla voidaan vastata paremmin entisen henkilötietodirektiivin (95/46/EY) vaillinaisuuksiin globaalissa tietoympäristössä ja digitaalitalouksissa.

⁴⁵ Hanninen, Laine, Rantala, Rusi, & Varhela, 2017, s. 20.

⁴⁶ Vanto, 2014, s. 22-23; Krakau & Haapalehto, 2020, s. 195.

⁴⁷ Kts. myös COM 2021/206.

⁴⁸ Husa & Pohjolainen, 2014, s. 135. Ranskan vallankumouksen aikaan vuonna 1789 annettu julistus ihmisen ja kansalaisen oikeuksista määrittelee seuraavaa: ” On olemassa kaikille ihmisille kuuluvia luonnollisia ja luovuttamattomia oikeuksia. Valtion tehtävänä on juuri näiden oikeuksien säilyttäminen. Keskeisessä asemassa on vapaus, jonka mukaan ihmisellä on oikeus tehdä kaikkea, mikä ei loukkaa toista ihmistä. Toisten ihmisten loukkaus - siis esimerkiksi syrjivä kohtelu - on vapauden luonnollisen ja

Esimerkkeinä henkilötietojen suojasta ja julkisuus- sekä suhteellisuusperiaatteesta ovat EUT:n tapaukset C-92/09 ja C-93/09. Näiden oikeudellisten kysymysten tarkastelussa on ollut maanviljelijöiden tukien määrän, heidän nimensä, asuinkuntansa ja postinumeronsa julkaiseminen. EUT on pohtinut, miten tämä nähdään toisaalta maatalouden avoimuuden, mutta myös yksityiselämän kunnioittamisen ja henkilötietojen suojelun näkökulmista. Julkisiamies linjasi, että mitään perusoikeusrikkomusta ei ole asiassa tapahtunut ja näiden tietojen julkistus on perusteltua.⁴⁹

Henkilötietojen käsitteeseen limittyvät niin perusoikeudet, yksityisyyden suoja kuin tietosuojaa.⁵⁰ Jokaisella näistä on oma tehtävänsä, vaikka tietosuojaa ja yksityisyyden suoja voi Koillisen sanoin käytännön lainopissa pitää joskus jopa synonyymeinä. Kellerin mukaan tietosuojaa tulisi nähdä henkilötietojen asianmukaisena käsittelyinä.⁵¹ Tietosuojan tarkoituksena on suojata yksityisen henkilön tietoja perusteettomilta henkilötietojen tallentamiselta, niiden käytöltä tai luovuttamiselta sekä keräämiseltä. Yksityisyyden suoja määrittää suojaamaan perusteettomia yksityiselämän puuttumisia vastaan.⁵²

Viljanen määrittelee, että henkilötietojen suoja lukeutuu yksityiselämän suojan piiriin.⁵³ Perustuslakivaliokunta on esittänyt seikkoja, joiden perusteella perustuslainsäännöksiä voidaan tarkastella henkilötietojen suojan kannalta tärkeinä sääntelykohteina. Näitä ovat esimerkiksi rekisteröinnin tavoite, rekisteröitävien henkilötietojen sisältö, näiden henkilötietojen käyttötarkoitukset kuten tietojen luovuttaminen ja säilytysaika sekä

luovuttamattoman perusoikeuden loukkaamista.” Kts. erityislainsäädäntöä erilaisista tilanteista esim. laki yksityisyyden suojasta työelämässä (759/2004) ja arkistolaki (831/1994).

⁴⁹ C-92/09 ja C-93/09 ECLI:EU:C:2010:662.

⁵⁰ Kulla & Koillinen, 2014, s. 117.

⁵¹ Keller, 2023, s. 89.

⁵² Koillinen, 2012, s. 175.

⁵³ Viljanen, 2011; Keller, 2023, s. 74-76.

rekisteröidyn oikeusturva. Näiden kohtien sääntelyn tulee olla yksityiskohtaista ja kattavaa.⁵⁴

2.2 Tietosuojalaki ja tietosuoja-asetus perustana

Tietosuojalain 1 §:ssä säädetään, että tietosuojalailla (1050/2018) täsmennetään ja täydennetään Euroopan parlamentin ja neuvoston yleistä tietosuoja-asetusta eli GDPR:ää (2016/679) ja määritellään sen kansallista soveltamista.⁵⁵ Tietosuojalain 3 §:n mukaan lakia sovelletaan henkilötietojen käsittelyyn Euroopan unionin alueella sijaitsevan rekisterinpitäjän tai henkilötietojen käsittelijän liittyvän toiminnan yhteydessä.⁵⁶ Tietosuoja-asetuksen tavoitteena on vahvistaa sääntelyä luonnollisten henkilöiden suojelulle sekä henkilötietojen vapaalle liikkuvuudelle. Asetuksella halutaan suojata luonnollisten henkilöiden perusoikeuksia ja -vapauksia, keskittyen etenkin heidän oikeuteensa henkilötietojen suojaan. Henkilötietojen vapaa liikkuvuus tulee taata sitä rajoittamatta tai kieltämättä syistä, jotka juontuvat henkilöiden suojeluun henkilötietojen käsittelyssä.⁵⁷

Keskeisimmät perusteet ja vaatimukset henkilötietojen käytölle viranomaistoiminnassa määräytyvät siis tietosuoja-asetuksen pohjalta, sillä yksityiskohtaista tietosuoja-asetusta sovelletaan EU:n perusoikeuskirjassa turvattujen oikeuksien mukaisesti. Tämä muodostaa soveltuvan pohjan myös kansalliselle lainsäädännölle perustuslain 10 §:lle. Viranomaistoiminnassa perusteet henkilötietojen käsittelylle pohjautuvat lainmukaisuudesta, käsittelyn tarpeellisuudesta rekisterinpitäjän lakisääteisen

⁵⁴ Viljanen, 2011; PeVL 14/1998 vp, 25/1998 vp, 11/2008 vp ja 32/2008 vp.

⁵⁵ Tietosuojalaki 1 §; HE 9/2018 vp.

⁵⁶ Krakau & Haapalehto, 2020, s. 193.

⁵⁷ Korpisaari, Pitkänen & Warmma-Lehtinen, 2018, s. 34. Vrt. henkilötietodirektiivin v. 1995 tavoitteet: 1. Jäsenvaltioiden tulee turvata yksilöiden perusoikeudet ja -vapaudet sekä erityisesti oikeus yksityisyyteen henkilötietojen käsittelyssä. 2. Jäsenvaltioiden ei ole mahdollista kieltää tai rajoittaa henkilötietojen vapaata liikkuvuutta eri jäsenvaltioiden välillä, jos syyt liittyvät 1 kohdan turvattavaan suojaan. Kts. myös Hanninen, Laine, Rantala, Rusi, & Varhela, 2017, s. 19.

velvoitteen toteuttamiseksi tai jos se on tarpeen yleistä etua koskevan tehtävän toimittamiseksi tai rekisterinpitäjän julkisen vallan käyttämiseksi.⁵⁸

Tuori ja Kotkas ovat tiivistäneet, miten tietosuoja-asetusta sovelletaan esimerkiksi julkisessa sosiaaliturvajärjestelmässä niin Kansaneläkelaitoksessa, sairauskassoissa, työttömyyskassoissa, työeläkelaitoksissa ja hyvinvointialueilla sosiaali- ja terveydenhuollossa tapahtuvassa henkilötietojen käsittelyssä. Kuitenkin pitää muistaa miten tietosuoja-asetus koskee kaikkia, myös yksityisen alan toimijoita, eli esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon tuottajia henkilötietojen käsittelyssä kaikkine vaatimuksineen.⁵⁹ Tämä selventää hyvin sen, miten suuri vaikutus tietosuoja-asetuksella on jokaisen suomalaisen arjessa. Henkilötietoja käsitellään hyvin monessa eri yhteydessä.

2.2.1 Periaatteet

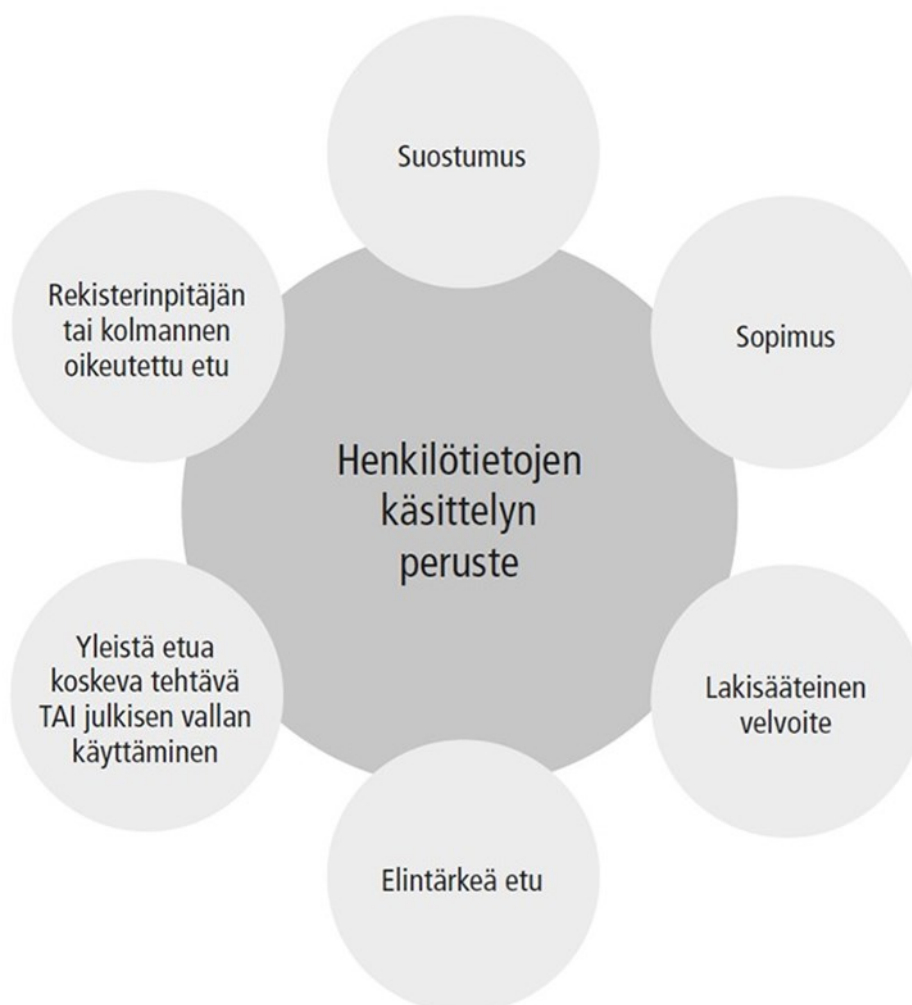
Tietosuojalain 4 §:ssä määritellään henkilötietojen käsittelyn lainmukaisuuden perusteet, jotka pohjautuvat tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 1 kohdan e alakohtaan, jonka mukaan henkilötietoja saa käsitellä:

- 1) kysymys on henkilön asemaa, tehtäviä sekä niiden hoitoa julkisyhteisössä, elinkeinoelämässä, järjestötoiminnassa tai muussa vastaavassa toiminnassa kuvaavista tiedoista siltä osin kuin käsittelyn tavoite on yleisen edun mukainen ja käsittely on oikeasuhtaista sillä tavoiteltuun oikeutettuun päämäärään nähden;
- 2) käsittely on tarpeen ja oikeasuhtaista viranomaisen toiminnassa yleisen edun mukaisen tehtävän suorittamiseksi;
- 3) käsittely on tarpeen tieteellistä tai historiallista tutkimusta taikka tilastointia varten ja se on oikeasuhtaista sillä tavoiteltuun yleisen edun mukaiseen tavoitteeseen nähden; tai
- 4) henkilötietoja sisältävien tutkimusaineistojen, kulttuuriperintöaineistojen sekä näiden kuvailutietoihin liittyvien henkilötietojen käsittely arkistointitarkoituksessa on tarpeen ja oikeasuhtaista sillä tavoiteltuun yleisen edun mukaiseen tavoitteeseen ja rekisteröidyn oikeuksiin nähden.⁶⁰

⁵⁸ Mäenpää, 2023, s. 849. Erytistapauksista säädetty esim. henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetussa laissa (616/2019) ja henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen annetussa laissa (1054/2018).

⁵⁹ Tuori & Kotkas, 2023, s. 748.

⁶⁰ Vrt. Korpisaari, Pitkänen & Warmo-Lehtinen, 2018, s.98. Suomen tietosuojalaki – EU:n tietosuoja-asetus.



Kuvio 2. Mitkä asiat vaikuttavat henkilötietojen käsittelyyn?⁶¹

Henkilötietojen käsittelyn oikeasuhtaisuudesta ja tarpeellisuudesta on ratkaisu, jonka tapauksessa kantaja ei suostunut esitutkinnassa siihen, että poliisi kerää hänen biometrisiä ja geneettisiä tietojaan niiden rekisteröintiä varten.⁶² EUT katsoi, että poliisiviranomaisten rikosten torjuntaa ja yleistä turvallisuutta varten kerätty

⁶¹ Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2018, s.101; Krakau & Haapalehto, 2020, s. 198.

⁶² Näistä säädetty tarkemmin Suomessa henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen annetussa laissa (1054/2018), henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetussa laissa (616/2019)) ja henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksesta annetussa laissa (1069/2015).

biometrinen tai geneettinen tietojen käsittely on sallittua, mikäli jäsenvaltion lainsäädännössä on olemassa riittävän selkeä ja täsmällinen oikeusperusta kyseisen käsittelyn sallimiselle.⁶³

Henkilötietojen käsittelyn suhteen viranomaisen tai rekisterin pitäjän tulee noudattaa seuraavanlaisia TSA 5 artiklan mukaisia vaatimuksia:

- Henkilötietoja on käsiteltävä rekisteröidyn näkökulmasta läpinäkyvästi, asianmukaisesti ja lainmukaisesti (lainmukaisuus, kohtuullisuus, läpinäkyvyys).⁶⁴
- Henkilötietojen keräämistä varten tulee olla tietty, nimenomainen, laillinen tarkoitus, eikä myöhemmin niitä saa käsitellä yhteensopimattomasti aiempien tarkoitusten kanssa (käyttötarkoitussidonnaisuus).⁶⁵
- Henkilötietojen pitää olla asianmukaisia, olennaisia ja rajoitettuja siinä suhteessa mikä on tarpeellista tietojen keräämistä ja käsittelyä varten (tietojen minimointi).⁶⁶
- Henkilötietojen tulee olla täsmällisiä ja oikeita, mahdolliset vanhentuneet tai väärät tiedot tulee päivittää viipymättä (täsmällisyys).⁶⁷
- Henkilötiedot tulee säilyttää vain niin kauan kuin on tarpeen ja ne on oltava muodossa, josta rekisteröity on tunnistettavissa vain tietojenkäsittelyn tarkoitusta varten (säilytyksen rajoittaminen).⁶⁸
- Henkilötietoja on käsiteltävä tavalla, jolla niiden turvallisuus varmistetaan ja suojataan tietoja luvattomalta ja lainvastainen käytöltä, vahingossa häviämiseltä, vahingoittumiselta ja tuhoutumiselta (eheys ja luottamuksellisuus).⁶⁹

⁶³ C-205/21 ECLI:EU:C:2023:49; Vrt. HE 292/2014 vp; Kts. tarkempi selvitys biometrisestä tunnistamisesta Korja, 2016, s-138-188; HE 198/2017 vp.

⁶⁴ Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2022, s. 98.

⁶⁵ Koulu, Mäihäniemi, Kyrrönen, Hakkarainen & Markkanen, 2019, s. 95.

⁶⁶ Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2022, s. 98.

⁶⁷ KHO 2023:2.

⁶⁸ Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2022, s. 99.

⁶⁹ HE 243/2022 vp. Ehdotuksen tarkoituksena on luoda yhtenäinen säädöspohja viranomaisten yhteistyölle tietoturvaloukkaustilanteisiin.

- Lisäksi rekisterinpitäjän tulee pystyä näyttämään, että edellä mainittuja kohtia noudatetaan (osoitusvelvollisuus).⁷⁰

2.2.2 Rekisteröidyn oikeudet

Rekisteröidyksi voidaan lukea se henkilö, kenen tietoja ollaan käsittelemässä. Kyseessä on siis aina luonnollinen henkilö eli ihminen.⁷¹ Henkilötietorekisteriksi voidaan katsoa rekisteri, johon on kerätty mitä tahansa järjestelmällisesti koottua henkilötietoa, jonka tiedot ovat saatavilla vain tietyin perustein. Henkilörekisteri voi olla esimerkiksi käyttäjärekisteri tai hakijarekisteri.⁷² Jos esimerkiksi hallinnon asiakkaan henkilötietoja on rekisteröitynä, rekisterinpitäjä on velvollinen toteuttamaan tämän rekisteröidyn oikeuksien toteutumista ja helpottamaan tietojen käyttämistä. Tietosuoja-asetuksen artiklat 12–18 ja 20–21 käsittelevät näitä rekisteröidyn oikeuksia, joita esimerkiksi viranomaisen on toiminnassaan toteutettava.⁷³

Viranomaisen ei kuitenkaan voitu katsoa rikkoneen rekisteröityjen oikeuksia tapauksessa KHO 2012:88, jossa arvioitiin, oliko EU-poliittisen seminaarin osallistujalistan julkaiseminen asiakirjapyyntöön tehneelle yksityisyyden suojan tai henkilötietolain vastaista. Luetteloa osallistujista ei pidetty viranomaisen henkilörekisterinä eivätkä tiedot näin olleet yksityisyyden suojan piirissä.⁷⁴

Rekisteröidyn on saatava tietoa omien henkilötietojensa käsittelystä saavutettavassa ja helposti ymmärrettävässä muodossa (TSA 12–14 artiklat).⁷⁵ Rekisterinpitäjän tulee kysyttäessä vahvistaa, käsitelläänkö kysyjän henkilötietoja ja jos käsitellään, niin rekisterinpitäjän tulee antaa rekisteröidylle oikeus tarkastella omia tallennettuja

⁷⁰ Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2022, s. 99.

⁷¹ Hanninen, Laine, Rantala, Rusi, & Varhela, 2017, s. 20.

⁷² Krakau & Haapalehto, 2020, s. 196.

⁷³ Esim. KHO 2012:88; Vrt. KHO 2016:161.

⁷⁴ KHO 2012:88.

⁷⁵ Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2022, s. 192-193, 204-205 ja 215-216.

henkilötietojaan (TSA 15 artikla).⁷⁶ Henkilötietorekisterissä olevalla henkilöllä on oikeus oikaista mahdollisesti virheelliset tiedot sekä joissain tilanteissa tiettyjen edellytysten täyttyessä, oikeus tietojen poistamiseen eli ns. oikeuteen tulla unohdetuksi (TSA 16 ja 17 artiklat).⁷⁷ KHO:n ratkaisussa 2023:2 kiistana oli ollut epäilty virhe viranomaisen tiedoissa, joita kantaja olisi halunnut muuttaa oikeiksi. Tapauksessa kävi ilmi, että kantaja ei ollut noudattanut viranomaisen menettelyä oikein, joten tietojen korjaamista ei voitu tehdä kantajan pyynnön mukaiseksi. Takautuva muutos ei ollut mahdollinen eikä näin tietoja voitu pitää virheellisinä. Tiedot olivat kantajan myöhemmin antamien ilmoitusten mukaiset.⁷⁸

Oikeuksiin kuuluvat lisäksi oikeus rajoittaa tietojen käsittelyä (TSA 18 artikla), oikeus siirtää tiedot järjestelmien välillä (20 artikla) ja kokonaisuudessaan oikeus vastustaa henkilötietojen kaikkea käsittelyä (21 artikla).⁷⁹ Rekisteröidyn oikeuksiin vaikuttaa kuitenkin se, mistä tiedot on kerätty ja millä perusteella niitä käsitellään.⁸⁰

Oikeuteen rajoittaa tietojen käsittelyä käsiteltiin tapauksessa EOAK 2395/2021, jossa kyseessä on turvakiellon alaisten tietojen käsittely, joka rajaa sitä, kuka henkilötietoja saa käsitellä ja mitä tietoja niistä saa, tai ei saa julkaista. Tapauksessa kärjäsihteeri oli huolimattomuuttaan lähettänyt lähestymiskiellon saaneelle tuomitulle uhrin henkilö- ja osoitetiedot sisältävän dokumentin. Uhrin tiedot olivat olleet laajassa tietojenluovutuskiellossa, josta huolimatta inhimillisen erehdyksen vuoksi, tiedot olivat päätyneet uhrin tietämättä vääriin käsiin. Kärjäsihteeri ei ollut huomannut, että järjestelmä oli muodostanut automaattisesti uhrin osoite- ja henkilötiedot tuomioon, joka oli toimitettu vastaajalle vankilaan. Virheen ilmettyä kärjäoikeus oli ottanut yhteyttä kantelijaan/uhriin. Apulaisoikeusasiamies oli myöhemmin saattanut kärjäsihteerille tiedon, jonka perusteella viranomaisen ei ole noudattanut tilanteessa

⁷⁶ Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2022, s. 224-225.

⁷⁷ KHO 2023:2.

⁷⁸ KHO 2023:2.

⁷⁹ EOAK 2395/2021; Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2022, s. 260, 267 ja 270.

⁸⁰ Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2022, s. 191; Krakau & Haapalehto, 2020, s. 218.

huolellisuutta, joka kuuluu asianmukaiseen viranhoitoon. Kuitenkaan AOA ei epäillyt virheellistä menettelyä tai velvollisuuden laiminlyöntiä.⁸¹

Toisaalta vaikka tietosuoja-asetus huolehtii entistä paremmin rekisteröidyn oikeuksista kuin aiempi henkilötietodirektiivi, on asetukseen jätetty varaa kansalliselle sekä unionin tasoiselle rajoittamiselle rekisteröidyn oikeuksiin esimerkiksi tilanteissa, joissa kansallinen tai kansainvälinen turvallisuus rajoitusta vaatii.⁸² EUT on lausunut, että tuota rajoittamista voidaan toteuttaa vain noudattamalla oikeasuhteisuuden vaatimusta, jonka perusteella poikkeukset henkilötietojen suojaan on toteutettava *täysin välttämättömän* rajoissa.⁸³

2.2.3 Henkilötietorekisterinpitäjä ja käsittelijä

Rekisterinpitäjäksi voidaan määritellä taho, esimerkiksi oikeushenkilö, viranomainen tai luonnollinen henkilö, joka yhdessä tai yksin määrittelee rekisterin henkilötietojen käsittelyn keinot ja tarkoitukset näiden tietojen käsittelylle. Rekisterinpitäjä tulee määritellä, sillä se on vastuussa rekisterin ja käsittelyn lainmukaisuudesta.⁸⁴ Henkilötietojen käsittelijäksi voidaan katsoa luonnollinen henkilö, virasto, viranomainen tai oikeushenkilö, joka käsittelee henkilöiden tietoja rekisterinpitäjän lukuun.⁸⁵ Tällaista henkilötietojen käsittelyä tekevät viranomaiset esimerkiksi Kelassa ja Verohallinnossa tai hoitohenkilökunta sosiaali- ja terveysalalla.

Tietosuoja-asetuksen 24 artiklassa säädetään yleisesti rekisterinpitäjän vastuista ja velvollisuuksista kuten lainmukaisuuden varmistamisesta, huolellisuudesta ja

⁸¹ EOAK 2395/2021; Turvakiellon alaisten tietojen käsittelystä lisää: Krakau & Haapalehto, 2020, s. 214-217.

⁸² HE 243/2022 vp. Valtioneuvosto antoi 10.6.2021 periaatepäätöksen, jonka mukaan pyritään parantamaan tietoturva ja tietosuojaa yhteiskunnan kriittisillä aloilla. Lakiesitys mahdollistaisi viranomaisten välisen sujuvamman tietojenvaihdon yhteiskunnan kannalta elintärkeissä toiminnoissa, jos kyseessä on merkittävä uhka tai tietoturvatilanne. Vrt. HE 292/2014 vp.

⁸³ Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2022, s. 293.

⁸⁴ Krakau & Haapalehto, 2020, s. 197.

⁸⁵ Krakau & Haapalehto, 2020, s. 197.

selvityksestä siitä, minkälaisia toimia lainmukaisen käsittelyn varmistamiseksi on tehty.⁸⁶ Näiden osalta rekisterinpitäjän tulee siis toteuttaa toiminta- ja osoitusvelvollisuuksia, joiden perusteella voidaan arvioida, miten rekisterinpitäjä noudattaa velvollisuuksiaan. Rekisterinpitäjän vastuuta voi käytännössä nähdä esimerkiksi niin, että henkilötietoja käsitellessä huomioidaan oletusarvoinen ja sisäänrakennettu tietosuojariittävin keinoin.⁸⁷ Huomioitavaa on, että rekisterinpitäjä eli rekisteristä vastuussa oleva taho, on vastuussa kaikesta sen itse suorittamasta tai sen *lukuun suoritetusta* henkilötietojen käsittelystä.⁸⁸

TSA 32 artiklassa säädetään käsittelyn turvallisuudesta teknisten ja organisatoristen toimenpiteiden näkökulmista. Näitä toimenpiteitä ovat ensinnäkin, henkilötietojen pseudonymisointi ja salaus, joka tarkoittaa sitä, että tietoja käsitellään niin, ettei niistä ole enää tunnistettavissa kyseistä henkilöä ilman lisätietoja. Toiseksi käsittelijän tulee taata palveluiden ja käsittelyn järjestelmien eheys, luottamuksellisuus, vikasietoisuus ja käytettävyys.⁸⁹ Kolmanneksi käsittelijän tulee olla kykenevä palauttamaan tietojen saatavuus ja tietoihin pääsy nopeastikin esimerkiksi teknisen tai fyysisen vian sattuessa. Viimeisenä tietojen käsittelijän tulee luoda menettely, jonka avulla voidaan testata, tutkia ja arvioida säännöllisesti edellä mainittujen toimien tehokkuutta, jotta voidaan varmistaa henkilötietojen käsittelyn turvallisuus.⁹⁰

TSA 31 artiklassa säädetään rekisterinpitäjän ja käsittelijän velvollisuudesta tehdä yhteistyötä valvontaviranomaisen kanssa sen tehtävien suorittamiseksi.⁹¹ Valvontaviranomaisen tehtävistä ja velvollisuuksista käsitellään tarkemmin tämän tutkielman luvussa 3. Henkilötietojen käsittelyssä mahdollisesti tapahtuvasta vahingosta ja lainvastaisesta käsittelystä sekä niiden korvaamisesta säädetään TSA 82 artiklassa.

⁸⁶ Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2022, s. 299; Kts. luku 2.2.1 tarkemmista rekisterinpitäjän lainmukaisuuden periaatteista.

⁸⁷ Mäenpää, 2023, s. 854.

⁸⁸ Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2022, s. 300; Vrt. KHO 2023:2.

⁸⁹ Tästä säädetty esim. laissa julkisen hallinnon tiedonhallinnasta (906/2019) 13 §.

⁹⁰ Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2022, s. 370.

⁹¹ Esim. KHO 2023:82.

Artiklan mukaisesti kukin rekisterinpitäjä, joka osallistuu henkilötietojen käsittelyyn, on vastuussa vahingosta, joka on aiheutunut henkilötietojen käsittelystä asetusta rikkoen.

⁹² Mikäli käsittelijöitä on useita, vastuu on rekisteröityyn nähden yhteisvastuullista, eli jos yksi käsittelijä joutuu korvaamaan suuremman summan kuin muut, hän saa hakea korvausta muilta käsittelijöitä asiaan liittyen regressioikeuden nojalla.⁹³

Rekisterinpitäjän vastuusta on annettu ratkaisu EUT:n toimesta tapauksessa C-300/21, jossa yhtiö on käsitellyt Itävallassa asuvien henkilöiden poliittisia kantoja ja osoitetietoja koostaen niistä algoritmin. Tuotetut tiedot myytiin organisaatioille, jotka pystyisivät hyödyntämään tietoja kohdennetussa mainonnassa. Kantaja koki, ettei ollut antanut lupaa hänestä koostetuille henkilötiedoille ja hänelle oli aiheutunut asiasta tilapäistä emotionaalista haittaa eli harmistumista, nolatuksi tulemisen tunnetta ja luottamuksen menetystä. EUT on ratkaissut asian tulkitsemalla tietosuoja-asetuksen 82 artiklaa niin, että pelkästään artiklan säännösten rikkominen ei oikeuta saamaan korvausta. Korvauksen määrässä noudatetaan jäsenvaltioiden kansallisia oikeussääntöjä huomioiden EU oikeuden vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteet ja niiden noudattaminen.⁹⁴

Erilaisille vahingoille voi olla eri riskejä. Käsittely voi aiheuttaa mm. aineettomia, aineellisia tai fyysisiä riskejä.⁹⁵ Tietoturvaan ja automaatioon liittyy riski siitä, että automaattisia järjestelmiä voidaan käyttää entistä useammin turvallisuuden vaikuttamisessa.⁹⁶ Rekisterinpitäjän ja henkilötietojen käsittelijän velvollisuuksiin kuuluu myös tietosuojalain 35 §:n säädös vaitiolovelvollisuudesta.⁹⁷ Sen mukaan sitä, joka on saanut tietoonsa henkilötietojen käsittelyssä jotakin toisen henkilön taloudellisesta

⁹² C-300/21 ECLI:EU:C:2023:370.

⁹³ Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2022, s. 300.

⁹⁴ C-300/21 ECLI:EU:C:2023:370.

⁹⁵ C-300/21 ECLI:EU:C:2023:370.

⁹⁶ Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2022, s. 373.

⁹⁷ Mäenpää, 2023, s. 782.

asemasta, ominaisuuksista, henkilökohtaisista oloista tai liikesalaisuudesta, ei saa näitä tietoja käyttää omaksi tai toisen hyödyksi tai vahingoksi.⁹⁸

2.3 Hyvä hallinto osana viranomaistyötä henkilötietojen käsittelyssä

Viranomaisen toiminnassa ylipäätään on otettava huomioon erilaisia periaatteita ja oikeussuojaa parantavia piirteitä niin viranomaisen kuin asiakkaan näkökulmista. Näitä hyvän hallinnon periaatteita käsitellään tässä luvussa ja pyrin lisäksi yhdistämään, miten nämä periaatteet liittyvät erityisesti henkilötietojen käsittelyyn. Hallintolain (434/2003) 2 luvussa määritellään hyvän hallinnon perusteet. Näihin kuuluvat HL 6 §:n hallinnon oikeusperiaatteet, 7 §:n palveluperiaate ja palvelun asianmukaisuus, 8 §:n neuvontaperiaate, 9 §:n hyvän kielenkäytön vaatimus ja 10 §:n viranomaisten yhteistyö.

Viranomaistoiminnassa painotetaan perustuslain 2.3 §:ää, jonka mukaan kaikki julkisen vallankäyttö tulee perustua lakiin ja kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia.⁹⁹ Oikeusvaltioperiaatteen merkitystä ei voi väheksyä, sillä se on myös Suomen valtiosääntöjärjestelmän ja oikeudellisten arvojen lähtökohta. Kyseisiä periaatteita ovat mm. ihmisarvon kunnioittaminen, tasa-arvo, vapaus, oikeusvaltio, kansanvalta ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen, vähemmistöt mukaan lukien.¹⁰⁰ On virkamiesten vastuulla hoitaa julkisen hallinnon tehtäviä taloudellisesti, lainmukaisesti ja tehokkaasti huomioiden myös yksilöiden oikeudet.¹⁰¹

Perustuslakiin pohjautuvia hallintotoiminnan arvoja ovat Mäenpään mukaan seuraavat:

- lainalaisuus ja lakisidonnaisuus

⁹⁸ Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2022, s. 379.

⁹⁹ Mäenpää, 2007, s. 139; Husa & Pohjolainen, 2014, s. 66.

¹⁰⁰ Husa & Pohjolainen, 2014, s. 67.

¹⁰¹ Koskinen & Kulla, 2019, s. 1. Esimerkkinä taloudellisesta ja tehokkaasta viranomaistyöstä lait digitaalisten palvelujen tarjoamisesta (306/2019) ja sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa (13/2003). Huomaa, että jäljempi on alun perin säädetty jo yli 20 vuotta sitten, kuinka paljon digitalisaatio ja sähköinen asiointi onkaan kehittynyt sen jälkeen!

- perus- ja ihmisoikeuksien turvaaminen, toteuttaminen ja noudattaminen
- kansan vaikuttamis- ja osallistumisoikeudet
- syrjinnän kieltö, tasapuolisuus ja yhdenvertaisuus menettelyissä
- käsittelyn julkisuus ja tallenteiden julkisuusperiaate¹⁰²
- avoimuus, vaikuttaminen ja osallistuminen hallinnossa
- objektiivisuus, riippumattomuus ja luotettavuus
- virkavastuu osana muita vastuita ja laillisuusvalvonta hallinnossa¹⁰³
- asianmukaisuus menettelyssä ja hyvän hallinnon takeet¹⁰⁴ sekä
- oikeudenmukainen oikeudenkäynti ja oikeusturvan saatavuus.¹⁰⁵

2.3.1 Hyvän hallinnon periaatteet

Hallinnon oikeusperiaatteet käyn läpi seuraavassa alaluvussa tarkemmin. Tässä luvussa keskityn tarkemmin hyvän hallinnon periaatteista viranomaisen palveluperiaatteeseen ja palvelun asianmukaisuuteen, neuvontaperiaatteeseen, vaatimukseen hyvästä kielenkäytöstä ja viranomaisten yhteistyöstä.

HL 7 §:n palveluperiaatteella tarkoitetaan viranomaisen velvollisuutta järjestää asiointi ja asian käsittely niin, että hallinnon asiakas saa asianmukaisesti palveluita ja viranomainen pystyy toimittamaan tehtävänsä tuloksellisesti.¹⁰⁶ Mäenpää mainitsee, että hallinnon palveluiden ensisijainen tarkoitus on asiakkaiden tai edunsaajien oikeusaseman vahvistaminen ja kohentaminen. Kuitenkin periaatteessa hallintoelimet päätöksiä tehdessään jakavat esimerkiksi rajallisia palveluja, joka vaikuttaa yksityisten

¹⁰² Neuvonen, 2014, s. 162. PL:n 12 §:ssä mainitaan sananvapaus ja julkisuusperiaate viranomaisessa. Periaatteen mukaan viranomaisen hallussa oleva tieto on pääsääntöisesti julkista, ellei lailla muuta säädetä. Käytännössä tätä säädellään lailla viranomaisen toiminnan julkisuudesta 621/1999.

¹⁰³ HE 50/2013 vp.

¹⁰⁴ Kulla, 2018, s. 35-36.

¹⁰⁵ Mäenpää, 2023, s. 142; Vrt. Kulla & Koillinen, 2014, s. 181.

¹⁰⁶ Husa & Pohjolainen, 2014, s. 235, 305. Asianmukaisuus tarkoittaa epäasiallisuuksien välttämistä niin henkilökunnan kuin hallinnon asiakkaiden kanssa; HE 50/2013 vp.

oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Näin ollen hyvän hallinnon perusteet vaikuttavat merkittävästi siihen, miten palvelua toteutetaan.¹⁰⁷

HL 8 §:n neuvontaperiaatteen mukaan viranomaisen tulee antaa toimivaltaansa nähden tarpeellista neuvontaa hallintoasian hoitamista varten. Viranomaisen tulee vastata kysymyksiin ja tiedusteluihin asiainnista maksuttomasti. Jos asiakas ei ole oikean toimivaltaisen viranomaisen pakeilla, sen pitää ohjeistaa hallinnon asiakas asiasta toimivaltaisen viranomaisen luo. Viranomaisen tulee antaa neuvoja hallinnon asiakkaalle esimerkiksi siitä, miten hallintoasia viranomaisessa laitetaan vireille, miten sen käsittelyssä on meneteltävä ja mitä selvityksiä asian käsittely vaatii.¹⁰⁸ Toisenlaisen neuvonnan kannalta, palveluja tuottavan viranomaisen tulee antaa neuvoja esimerkiksi siitä, miten palvelua voi hakea, miten palvelu toteutetaan ja minkälaisia oikeuksia ja velvollisuuksia asiakkaalla on.¹⁰⁹

HL 9 §:n mukaan hyvän kielenkäytön vaatimus sisältää viranomaisen velvollisuuden käyttää hallinnossa asiallista, selkeää ja ymmärrettävää kieltä.¹¹⁰ Asiakkaalla voi myös olla oikeus käyttää omaa kieltään asioidessaan viranomaisen kanssa.¹¹¹ Kielenkäytön asiallisuus käsittää asiakkaan tahdikkaan ja kunnioittavan kohtelun, joka ei sisällä epäasiallisia, loukkaavia, leimaavia tai väheksyviä ilmaisuja.¹¹²

Vuorovaikutuksessa pyritään joustavuuteen ja luontevuuteen, niin että asiakkaiden erot voidaan ottaa huomioon. Hallinnon asiakas voi saada oikeutensa ja etunsa toteutumaan

¹⁰⁷ Mäenpää, 2017, s. 55. Julkisissa palveluissa esimerkiksi hoitotoimenpiteillä voidaan puuttua yksilön koskemattomuuteen. Edellä mainittu palvelu on tosiasiallista hallintotoimintaa, jossa on tärkeää turvata hyvän hallinnon toteutuminen ja asianmukaisuus esimerkiksi pätevän henkilökunnan avulla ja noudattamalla täsmällistä sääntelyä julkisen valvonnan alaisena. Kts. myös Kulla, 2018, s. 70.

¹⁰⁸ Kulla, 2018, s. 118-120.

¹⁰⁹ Mäenpää, 2023, s. 425. Viranomaisen neuvontaan ei kuitenkaan kuulu esimerkiksi täyttää asiakkaan lomakkeita, joita hän on tuomassa viranomaisen käsiteltäväksi, koska se olisi pulmallista puolueettomuuden ja asian riippumattoman käsittelyn kannalta. Hallinnossa asioivan on sallittua käyttää avustajaa tai asiamiestä (HL 12 §).

¹¹⁰ Kulla, 2018, s. 39.

¹¹¹ Kielilaki 423/2003. PL 17 §:n mukaan Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi, näin ollen hallintomenettelyssä voidaan käyttää kumpaakin kieltä.

¹¹² Mäenpää, 2023, s. 430.

vain, jos hän todella ymmärtää mitä päätös, menettely tai ilmaisut viranomaisessa tarkoittavat. Asiakkaan tulee saada riittävästi tietoa käsiteltävästä asiasta ja viranomaisen tulee laatia päätös selkeäksi ja helposti ymmärrettäväksi.¹¹³ Palvelu-, neuvonta- ja hyvän kielenkäytön periaatteiden tarkoitus on tehdä julkisessa hallinnossa asioimisesta käyttäjäystävällistä.¹¹⁴

HL 10 §:n mukaisesti viranomaisten tulee tehdä toimivaltansa ja asian käsittelyn rajoissa yhteistyötä ja avustettava toista viranomaista tämän pyynnöstä hallintotehtävää hoitaessa.¹¹⁵ Viranomaisten välistä yhteistyötä on edistettävä. Kuten Kulla on määritellyt, yhteistyöllä voidaan tehostaa hallinnon toimivuutta, jonka keskeisenä keinona on viiveiden vähentäminen hallinnon eri aloilla.¹¹⁶

Viranomaisten välisen yhteistyön muotoja ovat esimerkiksi selvitysten, lausuntojen tai tietojen antaminen, riippumatta siitä onko asia vireillä. Kuitenkin avustamisvelvollisuuden täyttäminen vaatii toiselta viranomaiselta tullutta pyyntöä. Pyyntö tulisi tehdä kirjallisesti, ellei ole ilmeistä, että viranomaisen on tietynlaisen avun tarpeessa. Pyyntö tulee rajata hallintotehtävän hoitamisen välttämättömiin toimenpiteisiin.¹¹⁷

2.3.2 Hallinnon oikeusperiaatteet ja niiden merkitys

Husa ja Pohjolainen ovat määritelleet että, hallinnon oikeusperiaatteet ovat yleisesti vakiintuneita legalisoituja periaatteita, jotka rajaavat hallinnon viranomaisen harkintavaltaa.¹¹⁸ Aarnio on nähnyt oikeusperiaatteet sääntöjä täydentävinä osina

¹¹³ Mäenpää, 2023, s. 430.

¹¹⁴ Husa & Pohjolainen, 2014, s. 238; Kulla, 2018, s. 124-125.

¹¹⁵ Mäenpää, 2011, s. 222.

¹¹⁶ Kulla, 2015, s. 126.

¹¹⁷ Kulla, 2015, s. 127. Yhteistyöpyyntöön ei katsota suoraan virka-apua, joka voi tarkoittaa esimerkiksi viranomaisten välistä tietojenvaihtoa. Tästä tarkemmin esim. poliisilain (872/2011) 9 luvussa ja ulosottolaissa (705/2007). Kts. myös Kulla, 2018, s.126-127.

¹¹⁸ Husa & Pohjolainen, 2014, s. 231; Vrt. Kulla, 2015, s. 1. Oikeusperiaatteet ovat aineellisia eli toiminnan sisällöllisiä laillisuusperusteita.

oikeudessa, joka jättää välillä aukkoja tai puutteita oikeusjärjestykseen. Laajoilla periaatteilla voidaan paikata näitä aukkoja.¹¹⁹ Oikeusperiaatteita pidetään yleensä viranomaisen toiminnan pohjaperiaatteina, vaikka niitä kaikkia ei ole lainsäädännössä tarkasti määritelty. Ne ovat sidoksissa arvoiltaan oikeudenmukaisuuden vaatimukseen.¹²⁰

Yhdenvertaisuusperiaate merkitsee sitä, että hallinnossa asioivia tulee kohdella täysin yhdenvertaisesti, samanarvoisesti ja heidän omiin ominaisuuksiinsa nähden tasaveroisesti.¹²¹ Käytännössä kuitenkin yhdenvertaisuutta joudutaan tarkastelemaan usein poikkeavasti, sillä tapaukset ovat hyvin erilaisia keskenään ja samanlainen ratkaisu ei päde jokaiseen samantyyppiseen tapaukseen, sillä eroja voi löytyä. Näissä tilanteissa viranomaisella tulee kuitenkin olla hyväksyttävä peruste.¹²² Ajatuksena on, että viranomaisen noudattaa pidemmälläkin ajalla yhdenmukaista linjaa ratkaisuisaan, mikäli säännökset asiaan liittyen eivät ole muuttuneet.¹²³ Yhdenvertaisuusperiaate voi näkyä henkilötietojen käsittelyssä niin, että samoja toimia noudatetaan kaikkien henkilöiden tietojen käsittelyssä, yhdenmukaisella ja lainmukaisella tasa-arvoisella tavalla.

Tarkoitussidonnaisuuden periaate merkitsee että, viranomaisen toimivalta voi kohdistua vain niihin tarkoituksiin, joita varten viranomaisen on olemassa. Tämä juontaa juurensa oikeusvaltioperiaatteeseen ja siihen, miten toimivallan käyttö on riippuvainen siitä, että sitä käytetään oikeusjärjestykseen nähden hyväksyttävästi.¹²⁴ Henkilötietojen käsittelyssä tämä näkyy tietosuojalain 2 luvun 4 §:ssä, eli henkilötietojen käsittely on tarpeellista ja oikeasuhtaista viranomaisen yleisen edun tehtävien toimittamiseksi.

¹¹⁹ Aarnio, 2006, s. 112.

¹²⁰ Kulla, 2015, s. 95.

¹²¹ Husa & Pohjolainen, 2014 s. 232; Kulla, 2015, s. 96.

¹²² Kulla, 2015, s. 96-98.

¹²³ Husa & Pohjolainen, 2014, s. 232.

¹²⁴ Husa & Pohjolainen, 2014, s. 233; Kulla & Koillinen, 2014, s. 164-165.

Kullan mukaan hallinto-oikeudessa tarkoitussidonnaisuus tarkoittaa ensisijaisesti, että mitkä ovat ne sallitut sisällölliset toimintaperusteet, joita sovellettava laki rajaa.¹²⁵ Aiemmin alaluvussa 2.2.1 mainittu käyttötarkoitussidonnaisuus henkilötietojen käsittelyssä soveltuu niin, että tiedoilla tulee olla lainmukainen nimenomainen käyttötarkoitus ja tietoja ei saa käsitellä aiemmin määritellyjä tarkoituksia vastaan. Kun tietoja käytetään vain aiemmin määriteltyihin tarkoituksiin ja lainmukaisesti, se vahvistaa heti hallinnossa asioivien luottamusta oikeutettuihin odotuksiin ja oikeusturvaan.

Luottamuksensuojaperiaatteen sisältö muodostuu siitä, miten julkisen vallan käytön kohteena olevien hallinnon asiakkaiden tulee voida luottaa viranomaisen toiminnan lainmukaisten päätösten pysyvyyteen ja oikeellisuuteen. Luottamuksensuoja ei kuitenkaan ole täydellisen velvoittava periaate siihen nähden, että se rajaa pois tilanteet, joissa hallinnon asiakas on antanut tahallaan virheellisiä tai puutteellisia tietoja.¹²⁶ Kuten edellä on mainittu, luottamuksensuojaperiaate on tiiviisti sitoutunut oikeusvarmuuteen, oikeudelliseen jatkuvuuteen ja viranomaisen johdonmukaisuuteen.¹²⁷ Luottamuksensuojaa voi peilata henkilötietojen käsittelyn turvallisuuteen, eli viranomainen varmistaa, että tietoja käsitellään turvallisesti, eheästi ja luottamuksellisesti. Hallinnon asiakkaan tulee voida luottaa siihen, että viranomainen käsittelee tietoja oikeutettujen oletuksien perusteella.

Suhteellisuusperiaatteen mukaan viranomaisen tulee käyttää harkintavaltaansa siinä suhteessa, mitkä keinot ovat oikeutettuja ja kohtuullisessa sekä järkevässä suhteessa viranomaisen tavoittelemiin päämääriin nähden. Suhteellisuuden arvioinnissa hyödynnetään seuraamusharkintaa eli sitä minkälaisia mahdollisia seurauksia

¹²⁵ Kulla, 2015, s. 101.

¹²⁶ Husa & Pohjolainen, 2014, s. 233.

¹²⁷ Kulla, 2015, s. 110-111. Näihin liittyy lisäksi vielä vilpittömän mielen suoja, joka ilmenee erityisesti verotusmenettelylain 26.2 §:ssä: kun asia on tulkinnanvarainen tai epäselvä, vilpittömässä mielessä toimineen verovelvollisen suojana voidaan nähdä luottamuksensuoja jos esimerkiksi hän on noudattanut veroviranomaisen antamia ohjeita.

viranomaisen aikomilla toimilla on asiaosaisten asemaan.¹²⁸ Käytännössä viranomaisen tulee suhteuttaa toimensa niin, että niillä on mahdollisimman vähän vaikutusta yksityisen oikeuksiin. Tästä esimerkkinä juurtunut ilmaisu: ”*ei liikaa eikä liian vähän vaan oikeassa suhteessa*”.¹²⁹ Suhteellisuus näkyy henkilötietojen käsittelyssä sen asianmukaisuudessa ja kohtuullisuudessa tavoitteisiin, eli siihen miksi tietoja käsitellään. Kerättyjen tietojen tulee olla tarpeellisia viranomaisen tehtävää varten ja niitä tulee olla kerätty mahdollisimman minimaalisesti.

Objektiviteetti- eli puolueettomuusperiaate on yhdenvertaisuusperiaatteen jälkeen mielestäni yksinkertaisin periaate ymmärtää. Sillä tarkoitetaan, että viranomaisen tulee toimia puolueettomasti niin, että viranomaisen pystyy perustelemaan ratkaisut asiallisesti eli objektiivisesti tukeutuen seikkoihin, joihin ei vaikuta sympatia tai antipatia.¹³⁰ Puolueeton tai riippumaton näkemys tai kannanotto perustuu vain käsiteltävään asiaan eikä käsiteltävään henkilöön. Puolueettomuus lisää viranomaisen legitimitettä, se todistaa osaltaan, että toiminta on lainmukaista ja todenmukaista. Viranomaisen toimet ovat siis perusteltavissa ja asiallisia.¹³¹

¹²⁸ Husa & Pohjolainen, 2014, s. 232; Kulla & Koillinen, 2014, s. 169-170.

¹²⁹ Kulla, 2015, s. 106.

¹³⁰ Husa & Pohjolainen, 2014, s. 232; Kulla, 2018, s. 69.

¹³¹ Kulla, 2015, s. 104-105.

3 Henkilötietojen käsittelyn valvonta

Tietosuojan alaisia tietoja valvoo viranomainen niin Suomen tasolla kuin Euroopan unionissa. Kuten kaikkea viranomaistyötä ja julkisen vallan käyttöä myös henkilötietojen käyttöä ja käsittelyä tulee voida arvioida, valvoa ja perustella. Aiemmassa luvussa 2 käsitelty henkilötietojen käsittelyn lainmukaisuuden perusta soveltuu hyvin siihen, miksi viranomaisen tulee rekisterinpitäjän roolissa toimia tietyllä tavalla. Tässä luvussa tullaan käsittelemään sitä, mikä merkitys valvonnalla on osana henkilötietojen suojaa ja miten oikeussuojakeinot ovat suojaamassa henkilötietojen suojaa. Tulen esimerkiksi käsittelemään mitä eroa on tietosuojavastaavalla ja tietosuojavaltuutetulla, miten riippumaton valvontaviranomainen toimii, ja miten valvovat viranomaiset toiminnallaan edistävät yhdenmukaisuutta ja tietosuoja-asetuksen noudattamista myös EU:n tasolla yhtenäisesti.

Tietosuoja-asetusta noudattavaa ja oikeanlaista lainmukaista henkilötietojen käsittelyä voi tarkastella kahdesta eri näkökulmasta, joita ovat ulkoinen ja sisäinen valvonta. Näistä tietosuojavastaava on sisäinen valvoja, josta vastuussa on viraston johtaja. Ulkoisena valvojana toimii tietosuojavaltuutettu, jonka toimenkuvaan keskitytään tarkemmin tässä tutkielmassa. Käyn kuitenkin läpi myös sisäinen valvonnan näkökulman lyhyesti, koska sillä on merkitystä henkilötietojen käsittelyn valvonnassa ja myös viranomaisen jokapäiväisen työn näkökulmasta.

TSA 37 artiklassa määritellään perusteet nimittää *tietosuojavastaava*. Yksittäisten julkishallinnon organisaatioiden sisäisten tietosuojavastaavien lisäksi yksityisyyden ja henkilötietojen suojaa valvoo valtakunnallisesti riippumaton valvontaviranomainen eli *tietosuojavaltuutettu*. Euroopan unionin sisällä valvontaa toteuttaa *Euroopan tietosuojavaltuutettu*. Valvovat tahot toimeenpanevat näin tietosuoja-asetuksen yhdenmukaisen toteuttamisen valvontaa.

3.1 Miten henkilötietojen käsittelyä valvotaan?

Voutilainen jakaa henkilötietojen käsittelyn valvonnan neljälle toimijalle. Näistä aiemmin on käsitelty siis rekisteröity, jolla on oikeus omien tietojensa valvomiseen sekä rekisterinpitäjä, jonka velvollisuutena on toteuttaa ne organisatoriset ja tekniset toimet, jotta henkilötietoja voidaan suojata henkilötietorekisterissä.¹³² Varsinaista valvontaa kussakin viranomaisen virastossa toteuttaa tietosuojavastaava, jonka tehtävistä lisää alaluvussa 3.1.2, mutta tehtävinä voi olla vaikkapa tietoturvaloukkaustapausten ottaminen käsittelyyn ja palvelujen käyttäjien yhteydenotot tietosuojakysymyksissä. Neljäntenä valvojana toimii siten tietosuojavaltuutettu kansallisena valvontaviranomaisena, josta tarkemmin alaluvussa 3.2 ja 3.2.1.¹³³

Julkishallinnon valvonta perustuu perusoikeuksien toteutumisen valvontaan. Ylimmät laillisuusvalvojat Suomessa ovat eduskunnan oikeusasiamies ja valtioneuvoston oikeuskansleri. Kuitenkin PL 22 §:n mukaan koko julkinen valta on vastuussa perusoikeuksien edistämisestä. Näin ollen kaikki viranomaiset toteuttavat omalta osaltaan perusoikeuksien toteutumista ja niiden valvontaa.¹³⁴

Luvussa 2.2.3 käsiteltiin henkilötietorekisterinpitäjän ja käsittelijän vastuita ja velvollisuuksia. Siellä ilmeni, miten TSA 31 artiklan mukaan rekisterinpitäjän ja tietojen käsittelijän tulee tarvittaessa pyynnöstä tehdä yhteistyötä valvontaviranomaisen kanssa sen tehtävien toimittamiseksi. Tuo velvollisuus on erikseen säädetty koskemaan rekisterinpitäjää, rekisterin käsittelijää sekä mahdollista nimettyä edustajaa, jos sellainen on esimerkiksi viranomaiseen nimetty.¹³⁵

¹³² Voutilainen, 2023, s. 410.

¹³³ Voutilainen, 2023, s. 411.

¹³⁴ Husa & Pohjolainen, 2014, s. 212.

¹³⁵ Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2022, s. 369.

3.1.1 Henkilötietojen suojan merkitys tietosuojaan valvonnassa

Kuten aiemmin luvussa 2 on mainittu, henkilötietojen suoja on keskeinen osa EIS 8 artiklan turvaamaa yksityis- ja perhe-elämän suojaa.¹³⁶ Euroopan unionin perusoikeuskirjassa henkilötietojen suojaa määrittävä artikla 8 suojaa henkilötietoja ja niiden käyttöä kolmella eri kohdalla. Näitä ovat: 1. Jokaisen oikeus henkilötietojen suojaan. 2. Tietojen käsittelyn tulee olla asianmukaista, sen on tapahduttava tarkoitusta varten ja henkilön suostumuksella tai muun lainmukaisen perusteen nojalla. 3. Jokaisella on oikeus perehtyä itsestään kerättyihin tietoihin ja saada ne oikaistuksi. Näiden säädösten noudattamista valvoo *riippumaton valvontaviranomainen*.¹³⁷ Kuten aiemmin on mainittu luvussa 2.2.3, organisaation johto on vastuussa tietosuojaan toteutumisesta, eikä tuota vastuuta voi ulkoistaa esimerkiksi tietosuojavastaavalle.¹³⁸

Myös Krakau & Haapalehto ovat määritelleet yksiselitteisesti tietosuojaan perusoikeudeksi. Sen tarkoituksena on osoittaa millä edellytyksillä ja milloin henkilötietoja voidaan käsitellä ja turvata rekisteröidyn oikeuksia sekä vapauksia henkilötietojen käsittelyssä.¹³⁹ Henkilön suojana on myös yksityisyyden suoja, jonka tehtävänä on suojata yksilön omaa persoonaa. Yksityisyyden suojan voi lukea osaksi puolustautumista viranomaisen valvontaa vastaan.¹⁴⁰

Henkilötietojen suoja valvoo tietosuojavaltuutettu, joka toimii Suomessa tietosuojaviranomaisena. Valvojan viranomaisen yhteistyökumppanina toimii TSA 68 artiklan mukaan *Euroopan tietosuojaneuvosto*. Tietosuojaneuvoston jäseninä toimivat jokaisen jäsenvaltion valvontaviranomaisen johtajat sekä Euroopan tietosuojavaltuutettu tai näiden edustajat. Tietosuojalain 14.3 §:n perusteella Suomea tietosuojaneuvostossa edustaa tietosuojavaltuutettu.¹⁴¹ TSA 70 artiklan mukaan

¹³⁶ Voutilainen, 2023, s. 75; Pitkänen, Tiilikka & Warmma, 2013, s. 19.

¹³⁷ Voutilainen, 2023, s. 75; Pitkänen, Tiilikka & Warmma, 2013, s.21.

¹³⁸ Krakau & Haapalehto, 2020, s. 197.

¹³⁹ Krakau & Haapalehto, 2020, s. 197.

¹⁴⁰ Korja, 2016, s. 100.

¹⁴¹ Voutilainen, 2019, s. 597; Korpisaari, Pitkänen & Warmma-Lehtinen, 2018, s. 490.

tietosuojaneuvoston tehtävänä on varmistaa, että asetusta noudatetaan yhdenmukaisesti ja riippumattomasti.¹⁴²

3.1.2 Tietosuojavastaava organisaation lainmukaisuuden neuvonantajana

TSA 37 artiklan mukaan tietosuojavastaavan eli sisäisen valvojan nimittämiseen voi olla perusteet, jos: 1) tietoja käsittelee muu kuin lainkäyttötehtäviään hoitava tuomioistuin, kuten joku muu julkishallinnon elin tai viranomainen, tai 2) kun käsittelijän tai rekisterinpitäjän ydintehtävät koostuvat toimista, jotka ovat laajoja tai tarkoituksensa perusteella sellaisia, että ne vaativat yleistä ja järjestelmällistä säännöllistä rekisteröityjen seuranta, tai 3) kun rekisterinpitäjän tai käsittelijän ydintehtävät koostuvat laajamittaisesta käsittelystä artiklan 9 mainittuihin erityisiin ryhmiin¹⁴³ tai 10 artiklan rikostuomioihin¹⁴⁴ tai rikoksiin liittyviin henkilötietoihin.¹⁴⁵

Tietosuojavastaavaan tulee saada yhteys jokaisesta toimipaikasta ja julkishallinnossa organisaatioiden koko tulee huomioida, jos tietosuojavastaavaksi nimetään vain yksi henkilö. Tietosuojavastaavaksi nimitettävällä tulee olla ammattipätevyys, yksityiskohtainen tuntemus tietosuojalainsäädännöstä ja -käytänteistä sekä hänellä pitää olla valmius toteuttaa TSA 39 artiklan mukaiset tehtävät.¹⁴⁶ Tietosuojavastaava voi olla organisaation henkilöstön jäsen tai hänet voidaan nimittää tehtävänsä

¹⁴² Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2018, s. 492-493; Voutilainen, 2019, s. 597.

¹⁴³ TSA 9 artiklan mukaan tällaisia kiellettyjä käsiteltäviä henkilötietoja ovat esimerkiksi poliittinen mielipide, uskonnollinen tai filosofinen vakaumus, etninen alkuperä, jäsenyys ammattiliitossa, geneettiset tiedot, biometriset tiedot henkilön tunnistamista varten yksiselitteisesti, terveystiedot tai luonnollisen henkilön seksuaalisuutta koskevat tiedot. Kuitenkaan näiden tietojen käsittely ei ole absoluuttisen kiellettyä vaan jos tietoja on esimerkiksi tarpeen käsitellä tietyn elintärkeän edun suojaamiseksi henkilön itse ollessa fyysisesti estynyt tai jos hän on itse antanut tiedon julkisesti tai antanut luvan tiedon nimenomaisesta käsittelystä. Viranomaisen salassapitovelvollisuus mahdollistaa erityisten tietojen käsittelyn myös esimerkiksi terveydenhuollossa tai lääketieteellisen diagnoosin tekemiseksi.

¹⁴⁴ TSA 10 artiklan mukaan henkilötiedot, jotka liittyvät rikostuomioihin tai rikoksiin, on sallittua vain silloin kun käsittely tapahtuu viranomaisen valvonnassa tai kun se sallitaan erikseen unionin tai jäsenvaltioiden lainsäädännössä. Esimerkiksi perusteellista rikosrekisteriä pidetään vain julkisen viranomaisen valvonnassa.

¹⁴⁵ Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2022, s. 420; Voutilainen, 2023, s. 74.

¹⁴⁶ Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2022, s. 420.

palvelussopimuksen perusteella.¹⁴⁷ Tietosuojavastaavan yhteystiedot tulee olla julkaistuna ja ne tulee ilmoittaa myös valvontaviranomaiselle.¹⁴⁸

Henkilöstön jäsenenä ja päättävässä elimessä on toiminut tapauksen C-453/21 tietosuojavastaava. Tapauksessa käsiteltiin kysymystä siitä, oliko tietosuoja-asetusta tulkittu oikein, kun tietosuojavastaava oli erotettu tehtävästään toimiessaan samalla rekisterinpitäjän yritysneuvoston puheenjohtajana. Kansallinen lainsäädäntö mahdollisti tietosuojavastaavan erottamisen vain painavin syin, vaikka kyseessä olisi henkilöstön jäsen. EUT:n ratkaisun mukaan, jos kansallinen lainsäädäntö antaa mahdollisuuden toimia vastaavasti, se on sallittua, kunhan varmistetaan ettei tuollainen säännöstö vaaranna tietosuoja-asetuksen tavoitteiden saavuttamista. Ristiriitana voidaan EUT:n mukaan pitää sitä, että tietosuojavastaavalle on annettu tehtäviä, jotka voivat vaikuttaa siihen millä keinoin ja mihin tarkoituksiin rekisterinpitäjä tai henkilötietojen käsittelijä käsittelee henkilötietoja.¹⁴⁹

Tietosuojatyöryhmän mukaan tietosuojavastaava on roolissa, joka toteuttaa erityisesti osoitusvelvollisuutta. Organisaatioiden tulisi hyödyntää tietosuojavastaavaa asiantuntijana, joka auttaa lainsäädännön noudattamisessa käytännössä, kouluttaa henkilöstöä toimimaan oikein ja pitää yllä tärkeitä verkostoja viranomaiseen.¹⁵⁰

Kuitenkin rekisterinpitäjä on kokonaisvastuussa henkilötietojen käsittelystä, joten tietosuojavastaavan nimittäminen ei poista rekisterinpitäjän vastuuta lainmukaisuudesta. Tietosuojavastaavan tulee olla asiantunteva ja huolellinen työssään, mutta hän ei ole henkilökohtaisesti vastuussa tietosuoja-asetuksen noudattamisesta, kuten

¹⁴⁷ C-453/21 ECLI:EU:C:2023:79.

¹⁴⁸ Korpisaari, Pitkänen & Warmo-Lehtinen, 2022, s. 420-421.

¹⁴⁹ C-453/21 ECLI:EU:C:2023:79; Myös Korpisaari, Pitkänen & Warmo-Lehtinen, 2022, s. 439. Tietosuojavastaava voi toimia myös muissa tehtävissä, kunhan tehtävistä ei aiheudu ongelmia riippumattomuuden kanssa. Tällaisia eturistiriitoja voivat olla esimerkiksi jos tietosuojavastaava on organisaatiossa roolissa, jossa hän on määrittelemässä henkilötietojen käsittelyn keinoja ja tarkoituksia. Tietosuojavastaavan tulisi toimia vain neuvojana ja tukijana lainsäädännön vaatimusten toteuttamisessa.

¹⁵⁰ Tietosuojatyöryhmä wp 243.

rekisterinpitäjä tai henkilötietojen käsittelijä ovat.¹⁵¹ Vastuussa olevan tahon tulee myös varmistaa riittävät resurssit ja mahdollisuudet tietosuojavastaavalle tehtävänsä hoitamiseen asetuksen tarkoittamalla tavalla. Rekisterinpitäjän tulee myös huolehtia, että tietosuojavastaavan riippumattomuus toteutuu.¹⁵²

3.2 Yleisesti riippumattomasta valvontaviranomaisesta

Yleisen tietosuoja-asetuksen 51 artiklassa säädetään tarkemmin valvontaviranomaisesta ja 52 artiklassa valvontaviranomaisen riippumattomuudesta. Suomessa tietosuojalain 8 §:n perusteella valvontaviranomaisena toimii tietosuojavaltuutettu. Tietosuojavaltuutetun roolista ja tehtävistä lisää alaluvussa 3.2.2.

EU:n jäsenvaltioiden pitää taata, että tietosuoja-asetuksen soveltamista valvotaan riippumattoman valvontaviranomaisen taholta.¹⁵³ Näin ollen yhdenmukaista EU:n tasoista menettelyä vahvistaa valvontaviranomaisten välinen yhteistyö.¹⁵⁴ TSA 51 artikla säättää jäsenvaltion velvollisuudesta varmistaa, että valtiolla on vähintään yksi tai useampi riippumaton valvontaviranomainen, joka on vastuussa asetuksen käytännön soveltamisen valvonnasta. Tällä pyritään turvaamaan luonnollisten henkilöiden perusoikeuksien ja -vapauksien suojaamista henkilötietojen käsittelyssä sekä helpottaa henkilötietojen vapaata liikkuvuutta unionissa.¹⁵⁵

TSA 51 artiklan 3 kohdan mukaan jäsenvaltioiden on eriteltävä, kuka toimii edustajana tietosuojaneuvostossa, mikäli valvontaviranomaisia on nimetty enemmän kuin yksi. Tämän lisäksi jäsenvaltion on otettava käyttöön menettely, jolla taataan 63 artiklan yhdenmukaisuusmekanismiin liittyvät säännöt muiden valvontaviranomaisten

¹⁵¹ Voutilainen, 2023, s.75, 411.

¹⁵² Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2022, s. 422.

¹⁵³ Voutilainen, 2023, s. 76; Euroopan unionin perusoikeuskirjan 8 artikla.

¹⁵⁴ Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2022, s. 513.

¹⁵⁵ Voutilainen, 2019, s. 595; HaVM 16/2020 vp.

keskuudessa.¹⁵⁶ TSA 52 artiklassa säädetään riippumattomuudesta. Jokaisen nimetyt valvontaviranomaisen tulee toimia täydellisen riippumattomasti tehtäviään hoitaessaan ja valtuuksiaan käyttäessään tietosuoja-asetuksen mukaisesti. Tähän liittyy se seikka, ettei valvontaviranomaisen jäsenen tai jäseniin saa vaikuttaa suoraan tai välillisesti ulkopuolelta, eikä valvova taho saa ottaa tai pyytää ohjeita keneltäkään toteuttaessaan tietosuoja-asetusta.¹⁵⁷

Tietosuoja-asetuksen 53 artiklassa määritellään tarkemmin valvontaviranomaista koskevia edellytyksiä, joita ovat esimerkiksi tehtävien vaatima pätevyys, ammattitaito ja kokemus henkilötietojen suojaamisesta. Tietosuoja-asetuksen mukaan riippumattomuuteen liittyvät myös riittävät resurssit tehtävien hoitamiseen ja valvojan viranomaisen tarvittava itsenäinen sisäinen työnjohto. Riippumattomana valvontaviranomaisena toimiakseen, rekrytoinnissa on noudatettava tietosuoja-asetuksen mukaisesti läpinäkyvyyttä ja riittävän ammattitaidon tarkistamista.¹⁵⁸ Näistä on säännelty tarkemmin tietosuojalaissa ja esimerkiksi valtion virkamieslaissa (VirkamL 750/1994).¹⁵⁹

Valvontaviranomaisen toimivallasta säädetään TSA 55 artiklassa. Jokaisen henkilötietojen suojaaja valvojan viranomaisen toimivalta on säädetty olemaan voimassa jäsenvaltionsa alueella. Toimivallan tulee ulottua henkilötietojen käsittelyyn siten, että: 1. se ulottuu jäsenvaltion alueella sijaitsevan rekisterinpitäjän tai henkilötietojen käsittelijän toimintaan, 2. se ulottuu viranomaisten tai yleisen edun hyväksi toimivien yksityisten elinten suorittamaan henkilötietojen käsittelyyn, 3. se ulottuu käsittelyyn, joka vaikuttaa alueensa rekisteröityihin sekä, 4. EU:n ulkopuolella olevaan

¹⁵⁶ Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2022, s. 514.

¹⁵⁷ Voutilainen, 2019, s. 596.

¹⁵⁸ Voutilainen, 2019, s. 596; Korpisaari, Pitkänen, Warma-Lehtinen, 2022, s. 523.

¹⁵⁹ Tietosuojalaissa (1050/2018) säädetään esimerkiksi tietosuojavaltuutetun kelpoisuusvaatimuksista, nimitysperusteista ja tietosuojalautakunnan jäsenten nimittämisperusteista. Suurin yhdistävä tekijä näissä vaatimuksissa on ylempi oikeustieteen maisterintutkinto ja riittävä perehtyneisyys henkilötietojen suojaan sekä pätevyys muutenkin toimia tehtävässä.

rekisterinpitäjään tai henkilötietojen käsittelijään, kun taho käsittelee EU:n jäsenvaltioissa asuvien rekisteröityjen henkilötietoja.¹⁶⁰

Valvontaviranomaisen toimivallasta ja valvontaviranomaisten välisestä yhteistyöstä esimerkkinä Suomen tietosuojavaltuutetun väliaikainen päätös kieltää Yango-taksipalvelun käsittelemien henkilötietojen siirto Venäjälle. Kun uusi eurooppalaisia tietosuojaoikeuksia heikentävä lainsäädäntö astui voimaan syyskuussa 2023 Venäjällä, tietosuojavaltuutettu katsoi uuden lainsäädännön jatkossa rikkovan EU:n henkilötietojen suojaa, jonka vuoksi kaikki tiedonsiirto ja henkilötietojen käsittely määrättiin keskeytymään elokuussa 2023.¹⁶¹

Kuitenkin myöhemmin tietosuojavaltuutettu pyörsi päätöksensä ja poisti väliaikaisen päätöksen asiassa saadessaan selvityksen asianosaiselta, jonka perusteella uutta taksilainsäädäntöä ei noudateta Venäjän ulkopuolella toteutettavaan toimintaan eli vaikkapa Suomessa Yango-käyttäjien henkilötietoihin. Tapauksessa noudatetaan TSA 60 artiklan mukaista yhteistyömenettelyä.¹⁶² Siten johtavana valvontaviranomaisena tapauksen käsittelyssä toimii rekisterinpitäjän päätoimipaikan mukaan Alankomaiden tietosuojaviranomainen, kun henkilötietojen käsittelystä vastaava Ridetech International B.V.:n päätoimipaikka sijaitsee Alankomaissa. Johtava valvontaviranomainen voi tehdä pysyviä päätöksiä asiassa myös jatkossa.¹⁶³

Valvontaviranomaisella ei sen sijaan ole toimivaltaa valvoa käsittelytoimia, joita tuomioistuimet toimittavat lainkäyttötehtäviensä ohella. Tuomioistuimilla on kuitenkin velvollisuus noudattaa tietosuoja-asetusta, vaikka valvontaviranomainen ei sen noudattamista pysty valvomaan.¹⁶⁴

¹⁶⁰ Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2022, s. 529-530; Kansainvälisestä yhteistyöstä kolmansien maiden kanssa kts. HE 30/2020 vp.

¹⁶¹ Savolainen, 2023; Tietosuojavaltuutetun toimisto, 2023, Dnro add 7732/161/23.

¹⁶² Vrt. C-645/19 ECLI:EU:C:2021:483; Vrt. Mäenpää, 2011, s. 222 vilpittömän yhteistyön periaate.

¹⁶³ Tietosuojavaltuutetun toimisto, 2023, Dnro add 7732/161/23.

¹⁶⁴ Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2022, s. 530.

Tuomioistuimet tekevät punnintaa eri oikeuksien välillä, kuten tapauksessa KHO 2018:112. KHO punnitsi yksityiselämän ja henkilötietojen suojan merkitystä verrattuna yleisön intressiin saada tietoja. Tässä tapauksessa tietosuojavaltuutettu oli saanut pyynnön määrätä Google Inc:n poistamaan kaksi URL-tulosta Google Search-hakutuloksista, jossa KHO:n arvioitavana oli punnita se, olivatko hakutulokset henkilötietolaissa tarkoitetulla tavalla tarpeettomia tietoja rekisterinpitäjän henkilötietojen käsittelyn tarkoitukseen nähden. Lisäksi KHO punnitsi oikeuksia suuren yleisön oikeudella hakea henkilötietoja nimellä ja toisaalta arkaluontoisten henkilötietojen saatavuutta yksityiselämän suojan huomioiden.¹⁶⁵

Tapauksessa oli kyse murhatuomiosta ja alentuneesta syyntakeisuudesta, jotka sisältävät arkaluonteisia henkilötietoja ja näin asettuvat merkitykselliseen asemaan julkisuuden kannalta. KHO kävi intressipunnintaa sen suhteen, että toisaalta henkilön terveys- ja mielentilatiedot ovat yksityiselämän ydinalueelle kuuluvia arkaluonteisia tietoja, mutta toisaalta tiedot löytyivät hakukoneesta hakemalla myös ilman asianosaisen nimeä. Siten KHO katsoi, ettei yleisön intressi hakijan arkaluontoisille tiedoille ollut syrjäyttänyt yksityiselämän ja henkilötietojen suojaa, joten hakutulokset määrättiin poistettaviksi.¹⁶⁶ Tietosuoja-asetuksen noudattamisen arviointia ei siis lopulta määritellyt tapauksessa tietosuojavaltuutettu. Koska tapaus oli tuomioistuimen käsiteltävänä, tapauksen käsittelytoimien toimivalta oli KHO:lla eikä valvontaviranomaisella.

3.2.1 Tietosuojavaltuutettu

Tietosuojalain 3 luvussa määritellään valvontaviranomaisen tehtävistä, valtuuksista, kelpoisuudesta, nimittämisestä ja yhteistyöstä. Tietosuojalain 8 §:ssä säädetään, että Suomessa kansallisena valvontaviranomaisena toimii oikeusministeriön yhteydessä tietosuojavaltuutettu. Tietosuojavaltuutettu on riippumaton ja itsenäinen toimija.¹⁶⁷

¹⁶⁵ KHO 2018:112.

¹⁶⁶ KHO 2018:112; Vrt. C-131/12 ECLI:EU:C:2014:317.

¹⁶⁷ Voutilainen, 2019, s. 595.

Tietosuojavaltuutetulla on laaja mahdollisuus valvoa henkilötietojen käsittelyä, sillä hänen toimivaltansa käsittää myös yksityiset rekisterinpitäjät. Tietosuojavaltuutettu on siten yleinen valvontaviranomainen henkilötietojen käsittelyssä. Tietosuojavaltuutetun toimintaa valvoo puolestaan ylimmät laillisuusvalvojat.¹⁶⁸ Tietosuojavaltuutetulla on tietosuojalain 9 §:n mukaan toimisto, johon hän voi nimittää tehtävänalaaan perehtyneet esittelijät, virkamiehet ja muun henkilöstön, sekä vähintään kaksi apulaistietosuojavaltuutettua. Toimistolla on työjärjestys, jonka tietosuojavaltuutettu hyväksyy (TL 9 §).¹⁶⁹

TL 10 §:n mukaan tietosuojavaltuutetulla ja apulaistietosuojavaltuutetulla tulee olla ylempi korkeakoulututkinto oikeustieteestä muulta alalta kuin kansainväliseltä tai oikeustieteen vertailevalta alalta, heidän tulee olla hyvin perehtyneitä henkilötietojen suojaa koskettaviin asioihin ja käytännössä osoitettua taitoa johtaa sekä hoitaa kansainvälisiä tehtäviä. TL 11 §:n mukaan tietosuojavaltuutettu ja apulaistietosuojavaltuutettu nimitetään viiden vuoden ajaksi ja näihin tehtäviin nimitetty vapautuu muista viroistaan siksi aikaa, kun toimii tehtävässä.¹⁷⁰

TL 13 §:ssä säädetään tietosuojavaltuutetun ja apulaistietosuojavaltuutetun velvollisuudesta antaa VirkamL:n 8 a §:ssä säädetty ilmoitus sidonnaisuuksistaan eli esimerkiksi varallisuudesta, veloista ja niiden perusteista, omistuksista yrityksissä, elinkeinotoiminnasta ja luottamus- ja hallintotehtävistä sekä sivutoimien tuloista.¹⁷¹

Tietosuojavaltuutetun tehtävistä säädetään TL 14 §:ssä. Lainkohdassa viitataan tiiviisti tietosuojasetukseen ja erityisesti artikloihin 55–59 ja 43. TL 14 §:n mukaan tietosuojavaltuutetun toimivalta ei ylety valtioneuvoston oikeuskanslerin tai eduskunnan oikeusasiamiehen valvontaan.¹⁷² TL 14 § määrittelee, että

¹⁶⁸ Voutilainen, 2023, s. 424.

¹⁶⁹ Korpisaari, Pitkänen & Warmo-Lehtinen, 2022, s. 516.

¹⁷⁰ Korpisaari, Pitkänen & Warmo-Lehtinen, 2022, s. 525.

¹⁷¹ PeVL 101/2022 vp; HE 301/2022 vp.

¹⁷² Voutilainen, 2023, s. 426.

tietosuojavaltuutettu on Euroopan tietosuojaneuvostossa Suomen edustaja ja laatii toiminnastaan vuosittain toimintakertomuksen valtioneuvostolle sekä eduskunnalle. Ennen uutta tietosuojalainsäädäntöä, Suomessa toimi tietosuojalautakunta, jolle oli määrätty toimivalta esimerkiksi kieltää tai lopettaa lainvastainen henkilötietojen käsittely. Lautakunnalta sai myös luvan arkaluontoisten henkilötietojen käsittelyyn.¹⁷³

TSA 56 artiklassa säädetään johtavasta valvontaviranomaisesta ja sen toimivallasta. Johtava valvontaviranomainen määrittellään viranomaiseksi, joka valvoo erityisesti rajat ylittävää tietojenkäsittelytoimintaa. Johtava valvontaviranomainen tekee yhteistyötä muiden niin kansallisesti kuin kansainvälisesti valvontaviranomaisten kanssa.¹⁷⁴ Johtava valvontaviranomainen eli tietosuojavaltuutettu koordinoi henkilötietojen käsittelyn valvontaa sekä tekee yhteistyötä myös muiden EU:n valvontaviranomaisten kanssa.¹⁷⁵

TSA 57 artiklassa esitetään tarkasti tietosuojavaltuutetun tehtävät. Näitä kaikkia ei ole tarkoituksenmukaista käydä läpi tässä tutkielmassa, mutta esitän seuraavaksi joitain tutkielman kannalta tärkeimpiä tietosuojavaltuutetun tehtäviä. Ensinnäkin tietosuojavaltuutettu valvoo tietosuoja-asetuksen soveltamista ja täytäntöönpanoa. Tietosuojavaltuutetun tehtäviin kuuluu henkilötietojen käsittelyyn sisältyvien riskien, tietoisuuden, sääntöjen ja oikeuksien tiedottaminen sekä lainsäädännöstä päättävien elimien opastaminen henkilötietojen käsittelyn suojelusta hallinnossa ja lainsäädännössä.¹⁷⁶

Tietosuojavaltuutetun tulee edistää rekisterinpitäjien ja henkilötietojen käsittelijöiden tietopohjaa tietosuoja-asetuksen velvollisuuksista ja käsiteltävä sekä tutkittava rekisteröityjen tekemiä valituksia. Tietosuojavaltuutetun tulee edistää yhteistyötä

¹⁷³ Mäenpää, 2017, s. 426. Nykyisin kaikki tietosuojavaltuutetun tehtävät on keskitetty tietosuojavaltuutetun toimistoon.

¹⁷⁴ Tietosuojavaltuutetun toimisto, 2023, Dnro add 7732/161/23; Mäenpää, 2011, s. 229-230; HE 30/2020 vp.

¹⁷⁵ Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2022, s. 533; Kts. esim. HaVM 16/2020 tietosuojavaltuutetulle pitäisi säätää mahdollisuus yhteistyöhön myös kolmansien maiden valvontaviranomaisten kanssa tietosuojayleissopimuksen osapuolille.

¹⁷⁶ Voutilainen, 2019, s. 600; Mäenpää, 2017, s. 426.

muiden viranomaisten kanssa toimiessa ja osallistua tietosuojaneuvoston toimintaan.¹⁷⁷ Kuitenkin esimerkiksi Korpisaari & muut ovat maininneet, että edes 57 artiklan lista tietosuojavaltuutetun tehtävistä ei ole täydellinen listaus, vaan tietosuojavaltuutetulle kuuluvat myös muut henkilötietojen suojaan liittyvät tehtävät.¹⁷⁸

Tietosuojavaltuutetun toimeen kuuluu myös oikeus hakea muutosta hallinto-oikeuden päätöksiin tietosuoja-asioissa. Tämä viranomaisen valitusoikeus varmistaa, että KHO:lle tulee ratkaistavaksi tapauksia niin rekisteröidyiltä, rekisterinpitäjiltä kuin viranomaiselta.¹⁷⁹ Erityisen suuri merkitys valitusoikeudella on tietosuojavaltuutetun laillisuusvalvojan tehtävään nähden, koska tietosuojavaltuutettu valvoo tietosuoja-asetuksen noudattamista ja näin ollen valvontaviranomaisen valitusoikeus vahvistaa oikeuskäytännön eheyttä ja yhdenmukaisuutta.¹⁸⁰

KHO:n ratkaisussa 2023:82, tietosuojavaltuutettu oli saanut kantelun yhtiön työhönottoprosessissa kerätyistä henkilötiedoista ja siitä, oliko tietojen kerääminen tietosuoja-asetuksen vastaista. Tietosuojavaltuutettu oli saanut selvityksen yhtiöltä, jonka perusteella tuli arvioida, oliko tietosuojavaltuutetun toimistolla oikeus määrätä hallinnollinen seuraamusmaksu tietosuojaäännösrikkomuksesta. Kuitenkin KHO katsoi, koska hallinnolliseen seuraamusmaksuun liittyy viranomaiselta korostunut selvitysvelvollisuus, jota tietosuojavaltuutettu olisi voinut hyödyntää ja syyttömyysolettama, ei annettua selvitystä voitu pitää riittävänä rikkomuksen osoitukseksi. HAO oli aiemmin hylännyt tietosuojavaltuutetun valituksen ja hallinnollisen seuraamusmaksun. Tästä seuraten apulaistietosuojavaltuutettu oli valittanut HAO:n päätöksestä ja vaatinut sen esittämistä myös EUT:lle. Tietosuojavaltuutettu oli

¹⁷⁷ Voutilainen, 2019, s. 600-601; HE 30/2020 vp.

¹⁷⁸ Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2022, s. 540.

¹⁷⁹ Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2022, s. 606.

¹⁸⁰ TSV 07.12.2021 dnro 1150/161/2021. Esimerkkinä laillisuusvalvojan tehtävästä on apulaistietosuojavaltuutetun ratkaisu, jossa on annettu päätös tietoturvaloukkauksen ilmoittamatta jättämisestä ja henkilötietojen asianmukaisen käsittelyn turvallisuuden laiminlyönnistä Psykoterapiakeskus Vastaamolle.

päätöksessään huomauttanut sisäänrakennetun ja oletusarvoisen tietosuojan puutteista, mutta KHO oli katsonut, ettei riittävää selvitystä ole viranomaiselta tästä näkökulmasta saatu, joten HAO:n aikaisempi päätös hylätä valitus pysyi voimassa ja seuraamusmaksua ei tullut määrätä.¹⁸¹

Automaattisen päätöksenteon valvonta on yleisen laillisuusvalvonnan varassa eli se toteutuu oikeuskanslerin ja tietosuojavaltuutetun toimesta. Tiedonhallintalain 2 §:n 8 momentti määrittää tietoturvallisuustoimenpiteet tietovarantojen eheyden, saatavuuden ja luottamuksellisuuden varmistamiseksi teknisin, toiminnallisin ja hallinnollisin toimenpitein. Näiden toimenpiteiden valvonta kuuluu myös tietosuojavaltuutetulle niiltä osin kuin toimenpiteet liittyvät teknisiin ja organisatorisiin toimiin tietosuojalainsäädännön mukaisesti henkilötietojen suojaamiseksi.¹⁸²

Krakau & Haapalehto ovat lisänneet edellisiin myös tietosuojavaltuutetun tehtävän määrätä hallinnollisia seuraamuksia, jos tietosuoja-asetusta on rikottu.¹⁸³ Tietosuojavaltuutettu voi myös ottaa vastaan ilmoituksia tietosuojavastaavista. Tietosuojavaltuutettu voi lisäksi hyväksyä uusia käytännesääntöjä ja vakiosopimuslausekkeita.¹⁸⁴ TL 18 §:ssä lisätään edeltävään vielä tietosuojavaltuutetun oikeus saada tietoa maksutta tehtäviensä hoitamiseksi huolimatta salassapitosäännöksistä.¹⁸⁵ Näin ollen tietosuojavaltuutettu omaa monia erilaisia tehtäviä tietosuojan ja henkilötietojen suojaan liittyen ja se toteuttaa siten omalta osaltaan kansallisesti tietosuoja-asetuksessa määritellyjä tavoitteita tietosuojan varmistamiseksi.

¹⁸¹ KHO 2023:82.

¹⁸² Voutilainen, 2023, s. 422.

¹⁸³ KHO 2023:82.

¹⁸⁴ Krakau & Haapalehto, 2020, s. 272.

¹⁸⁵ Kts. HE 70/2023 vp, tietosuojavaltuutetun tarkastus- ja tiedonsaantioikeus sekä oikeus määrätä seuraamusmaksuja verkon välityspalvelujen valvonnan yhteydessä. Muita valvovia viranomaisia Liikenne- ja viestintävirasto sekä kuluttaja-asiamies.

3.2.2 Oikeussuojakeinot ja niiden merkitys viranomaisessa

Tietosuojalain 4 luvussa säädetään rekisteröidyn oikeusturvasta ja seuraamuksista. Oikeusvarmuus liittyy tiukasti viranomaistoimintaan ja julkisen vallan käyttöön. Myös Kulla on määritellyt, että oikeusvarmuuteen kuuluu edellytys siitä, että hallinnon viranomaisen voi tarvittaessa päätöksenteon jälkeen vain *lain mukaisin edellytyksin* korjata päätökseen jääneen virheen. Hallinnon viranomaisen tekemä päätös on lopullinen viimeistään, kun se on annettu tiedoksi asianosaiselle.¹⁸⁶

Virheitä ei ole tarkoituksenmukaista jättää korjattavaksi vain asianomaisen tekemällä muutoksenhauulla, joten jos viranomaisen päätös huomataan virheelliseksi, se pyritään korjaamaan mahdollisimman nopeasti ja joustavasti varhaisessa vaiheessa. Tämän kaltainen viranomaisen korjaamismenettely parantaa oikeussuojaa ja onkin yksi keskeisistä oikeussuojakeinoista eli oikaisuista ja korjaamisista hallintomenettelyssä.¹⁸⁷ Oikeussuojaa toteutetaan viranomaisessa hallintolain mukaan ennakkollisesti kuten asian selvittämisessä, vireillepanossa ja lopulta päätöksenteossa. Toisaalta myös jälkikäteen oikeusturvalla on takeet viranomaistoiminnassa.¹⁸⁸

Hallintokantelu on yleisesti tarkasteltuna osa hallintoon kohdistuvaa valvontaa. Sillä tarkoitetaan ilmoitusta tai ilmiäntoita virheellisyydestä viranomaisen toiminnassa tai virkatoimessa.¹⁸⁹ Hallintokantelu tehdään ylempälle valvovalle hallintoviranomaiselle, oikeuskanslerille tai eduskunnan oikeusasiamiehelle, jotka ovat yleisiä lainvalvontaviranomaisia.¹⁹⁰ Oikeuskäsityksessä on vakiintunut tapa, jonka mukaisesti kanteluita voi hoitaa esimerkiksi niin, että esihenkilö hoitaa alaiseensa kohdistuvan kantelun tai ylempi viranomaisen alempaan viranomaiseen kohdistuvan kantelun, joka merkitsee, että kanteluita käsitellään laajasti missä tahansa viranomaisessa.¹⁹¹ Kuten

¹⁸⁶ Kulla, 2015, s. 299.

¹⁸⁷ Kulla, 2015, s. 299; Husa & Pohjolainen, 2014, s. 313.

¹⁸⁸ Mäenpää, 2017, s. 415.

¹⁸⁹ Tuori & Kotkas, 2023, s. 838.

¹⁹⁰ Kulla, 2015, s. 352; Husa & Pohjolainen, 2014, s. 313; Mäenpää, 2017, s. 419-420.

¹⁹¹ Kulla, 2015, s. 352.

aiemmin mainittu, tietosuojavaltuutettu käsittelee siis erityisesti tietosuojaan ja henkilötietojen käsittelyyn liittyviä kanteluita.

Tuori & Kotkas tähdentävät, ettei hallintokantelu ole muutoksenhakekeino vaan sillä voidaan hakea kurinpidollisia toimenpiteitä tai esimerkiksi rikossyytteen nostamista. Hallintokantelun tekemisellä ei voi saada päätöstä kumotuksi tai muutetuksi.¹⁹² Oikeus tehdä kanteluita viranomaiseen on yleisesti tiedostettu tavanomaiseen oikeuteen perustuvana, jokaiselle kuuluvana mahdollisuutena ja oikeutena (*actio popularis*). Kuitenkin nykyisin oikeus tehdä kantelu nähdään erityisesti PL 21 §:n hyvän hallinnon takeena. Kantelu voidaan nähdä myös jälkikäteisenä oikeussuojakeinona tietyissä tilanteissa, joka erottaa hallintokantelun prosessuaalisesta kantelusta, joka tarkoittaa ylimääräistä muutoksenhakekeinoa.¹⁹³

Kuitenkin esimerkiksi hallinnon oikeusperiaatteet rajoittavat viranomaisen harkintavaltaa ja viranomaisen eri velvollisuudet, kuten syrjimättömyys sekä huolehtimisvelvollisuus parantavat viranomaisen oikeussuojaa.¹⁹⁴ Esimerkiksi tietosuoja-asioissa viranomaisen huolellisuusvelvollisuus turvaa henkilötietojen käsittelyä hyvän tietojenkäsittelytavan keinoin ja näin se täydentää perusoikeuksien kunnioittamista ja toteuttamista.¹⁹⁵ Virkamieslainsäädäntö taas turvaa viranomaisen oikeudenmukaista asemaa. Näin hallinto-oikeudellinen lainsäädäntö määrittelee oikeussuojan muodolliset takeet, joita ovat päätöksentekoa edeltävät eli preventiiviset oikeussuojakeinot sekä päätöksenteon jälkikäteiset eli repressiiviset oikeussuojakeinot.¹⁹⁶

TL 21 §:n mukaan henkilötietorekisterissä olevalla rekisteröidyllä on oikeus viedä asia tietosuojavaltuutetun käsiteltäväksi, jos kyseessä on tilanne, jossa rekisteröity näkee

¹⁹²Tuori & Kotkas, 2023, s. 840.

¹⁹³ Kulla, 2015, s. 352; Husa & Pohjolainen, 2014, s. 265; HE 50/2013 vp.

¹⁹⁴ Koskinen & Kulla, 2019, s. 487; Husa & Pohjolainen, 2014, s. 231.

¹⁹⁵ Neuvonen, 2014, s. 62.

¹⁹⁶ Koskinen & Kulla, 2019, s. 487-488.

häntä koskevien tietojen käsittelyn rikkovan sitä koskevaa lainsäädäntöä. 21 § määrittelee kuitenkin myös tietosuojavaltuutetun oikeudesta keskeyttää asian käsittelyn, mikäli asia on ratkaistavana tuomioistuimessa. Oikeudenkäynnit tietosuoja-asioissa toteutetaan EU:n jäsenvaltioiden omien prosessioikeuksien mukaisesti. Suomessa esimerkiksi apulaistietosuojavaltuutetun ja tietosuojavaltuutetun päätöksistä valitetaan hallinto-oikeuteen. Koska tietosuojavaltuutettu ei voi rangaista tai määrätä korvaamisvastuita, tietosuojarikokset ja niihin liittyvät vahingonkorvaukset tarkastellaan yleisissä tuomioistuimissa.¹⁹⁷

Tarkemmin tietosuojan ja henkilötietojen käsittelyyn liittyvistä oikeussuojakeinoista säädetään tietosuoja-asetuksen 77–84 artikloissa. TSA 77 artiklan mukaan kantelun tekeminen valvontaviranomaiselle on jokaisen rekisteröidyn oikeus, jos rekisteröity katsoo, että hänen tietosuoja-asetukseen perustuvia oikeuksiaan on rikottu tai loukattu. Valvovan viranomaisen on ilmoitettava tapauksen etenemisestä ja ratkaisusta sekä 78 artiklassa mainituista oikeussuojakeinoista.¹⁹⁸

Tämä TSA 78 artikla määrittelee oikeuden tehokkaiisiin oikeussuojakeinoihin valvontaviranomaista vastaan. Pääsäännön mukaan jokaisella niin oikeushenkilöllä kuin luonnollisella henkilöllä on oikeus valittaa valvontaviranomaisen päätöksestä eli esimerkiksi rekisterinpitäjä sekä rekisteröity voi valittaa valituksen käsittelemättä jättämisestä tai tutkintavaltuuksien käyttämisestä.¹⁹⁹ Kuitenkaan oikeus tehokkaiisiin oikeussuojakeinoihin ei sovellu esimerkiksi tietosuojavaltuutetun neuvoihin tai lausuntoihin, sillä ne eivät sido oikeudellisesti. Toisaalta tietosuojavaltuutetun sekä apulaistietosuojavaltuutetun *päätöksiä* on noudatettava, jos päätöksessä niin määrätään eikä valitusviranomainen ole määrännyt toisin, vaikka kyseistä päätöstä voisi muutoksenhaun keinoin kyseenalaistaa.²⁰⁰

¹⁹⁷ Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2022, s. 604-605.

¹⁹⁸ Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2022, s. 600.

¹⁹⁹ C-333/22 ECLI:EU:C:2023:874. Rekisteröidyllä on oltava käytössään tehokas oikeussuojakeino toimivaltaisen valvontaviranomaisen tarkistusmenettelyn lopettamisesta tehtyä päätöstä vastaan; HE 62/2023 vp; Vrt. EOAK 3563/2023.

²⁰⁰ Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2022, s. 603-604.

Myös eduskunnan oikeusasiamies on käsitellyt oikeutta tehokkasiin oikeussuojakeinoihin tietosuoja-asetuksen mukaisesti, jos valvontaviranomainen ei ole käsitellyt kantelua tai ilmoittanut kolmen kuukauden kuluessa kantelun etenemisestä tai ratkaisusta.²⁰¹ Tästä Euroopan komissio oli huomauttanut Suomea, ettei lainsäädäntömme ole huomioinut tehokkaiden oikeussuojakeinojen toteutumista TSA 78 artiklan 2 kohdan ja rikosasioiden tietosuojadirektiivin (2016/680) 53 artiklan 2 kohdan mukaisesti. Komission mukaan tehokkaat oikeussuojakeinot eivät nykyisellään toteudu tuomioistuimissa eli toisin sanoen Suomessa käytettävissä olevat oikeussuojakeinot eivät ole tehokkaita oikeussuojatoimia tuomioistuimessa niiden viivästyneisyyden takia.²⁰²

Vastaavanlainen tapaus on KHO:n ratkaisussa 2020:72, jossa kysymyksenä oli, voitiinko tapauksesta valittaa suoraan hallinto-oikeuteen, vaikka valituksen tekijällä oli oikeus saattaa asia suoraan tietosuojavaltuutetun käsiteltäväksi. HAO oli käsitellyt asian pelkästään asiakirjajulkisuusasiana. Koska TSA:n 79 artiklan 1 kohdan mukaan säädetään rekisteröidyn oikeudesta tehokkasiin oikeussuojakeinoihin ja Euroopan unionin oikeudessa tulee noudattaa yhdenvertaista ja yhtenäistä soveltamista, joten asiassa pitää noudattaa myös KHO:n mukaan tehokkaiden oikeussuojakeinojen toteuttamista. Näin ollen KHO katsoi, että rekisteröidyllä oli oikeus saattaa asia suoraan hallinto-oikeuden käsiteltäväksi ja HAO:n olisi tullut käsitellä asia asiakirjajulkisuus- sekä tietosuoja-asiana.²⁰³

Viimeisin hallitus on pyrkinyt korjaamaan epäkohtia tietosuoja-laissa ja rikosasioiden tietosuoja-laissa, muun muassa täsmentämällä näitä lakeja EU:n tietosujasääntelyn perusteella. Lisäksi esityksessä ehdotetaan säännöksiä, joilla ratkaisuvalltaa voisi siirtää tietosuojavaltuutetun päätöksellä esittelijöinä toimiville virkamiehille vakiintuneissa

²⁰¹ Vrt. KHO 2020:72.

²⁰² EOAK 3563/2023; LaVL 15/2023 vp; INFR(2022)4010 Euroopan komission perusteltu lausunto, SEUT 258 artikla.

²⁰³ KHO 2020:72; Vrt. KHO 2007:20.

tapauksissa, jotta näin voitaisiin turvata perustuslaillinen ja hallintolailla taattu oikeus rekisteröidyn asian viivytyksettömään käsittelyyn.²⁰⁴

Haasteena tehokkaiden oikeussuojakeinojen toteutumisessa tietosuoja-asetuksen mukaisesti oikeusasiamies on nähnyt esimerkiksi asetuksen aiheuttaman ruuhkan asioiden käsittelyssä, riittämättömän resursoinnin ja hallinto-oikeuksien ruuhkautumisen. Kuitenkaan pelkkää oikeutta saattaa asia hallinto-oikeuden käsiteltäväksi ja saada päätös, jossa mitään todellista seuraamusta viranomaiselle viivästyneestä käsittelystä ei voida määrätä, ei oikeusasiamiehen mukaan voida pitää yksinään tehokkaana oikeussuojakeinona. Tietosuojavaltuutetun ratkaisujen saaminen nopeammin ja lain mukaisin käsittelyajoin ei ole riippuvainen pelkästään hallinto-oikeuksien kiirehtimiskehotuksista tai yksityiskohtaisemmasta lainsäädännöstä. Oikeusasiamiehen mukaan jatkossa voisi siis olla mahdollista, että tuomioistuinmenettely olisi ensisijainen tapa tuoda asia käsittelyyn, eikä ylimmälle laillisuusvalvojalle tehty kantelu.²⁰⁵

Toisaalta, miten vastaava ensisijaisen käsittelijän muutos vaikuttaa kokonaistilanteeseen? Kuten on mainittu, hallinto-oikeudet ovat ruuhkautuneita jo nyt, joten miten ratkaisuvastuun muuttaminen ensisijaisesti tuomioistuimeen voisi olla ratkaisuna tehokkaan oikeussuojakeinon takaamiseksi tietosuoja-asioissa, ylimmälle laillisuusvalvojalle tehdyn kantelun sijaan? Tästä seuraa myöskin kysymys siitä, miten eduskunta ja valtioneuvosto ymmärtävät lainsäädännön kehittämisen tosiasialiset tarpeet ja vaikka asiantuntijalausuntoja pyydetään, niin miten suuri vaikutus niillä on lakien kehittämiseen, jos tarvittavia varoja tai työvoimaa ei ohjata lainsäädännön kehityksen mahdollistajaksi? HaVM 16/2020 lausunnossa hallintovaliokunta on erikseen halunnut tähdentää, että tietosuojavaltuutetun toimistolle on taattava riittävät

²⁰⁴ HE 62/2023 vp.

²⁰⁵ EOAK 3563/2023.

resurssit²⁰⁶. Onko siis resursseja erikseen siirretty tietosuojavaltuutetun toimistoon valtion budjetista vai jääkö lause vain toteamukseksi vailla todellista määrärahan nostoa?

²⁰⁶ HaVM 16/2020 vp; Kts. Keller, 2023, s. 227. Lähes koko EU:n tietosuojaviranomaiset Suomi mukaan luettuna ovat todenneet, etteivät taloudelliset resurssit ja henkilöstön määrä ole riittäviä viranomaisen tehtävien hoitamiseksi GDPR:än voimaantulon jäljiltä.

4 Automaation hyödyntäminen viranomaisessa

Tässä luvussa tullaan käsittelemään automaation sääntelyä, sen kehitystä ja niitä seikkoja, joiden perusteella automaatiota voidaan hyödyntää viranomaisen päätöksenteossa lainmukaisesti. Tulen käsittelemään digitalisaation ja automaation taustoja sekä tapauksia, jotka ovat vieneet automaation kehityksen nykyiseksi. Pohdin, miten automaatio voi hyödyttää viranomaisen työtä henkilötietojen käsittelyssä, mutta myös sitä, mitä riskejä automaation hyödyntämisellä viranomaisessa voi olla. Erityisesti luvun 3 valvonnan tilanteet ovat muokanneet nykyistä lainsäädäntöä ja tuoneet viranomaisen aiemmat haasteet automaatioissa tosiasiallisesti lainmukaisiksi.

4.1 Automaation kehitys viranomaistyössä

Valtioneuvoston oikeuskansleri Tuomas Pöysti on 2018 julkaistussa artikkelissaan todennut, että digitalisaatio vahvistaa yhteiskunnallisten ongelmien ja riskien hallinnan kysymyksiä.²⁰⁷ Kuten Olli Mäenpää on hallinto-oikeuden tehtävästä maininnut, sen keskeisimpiä tehtäviä nykyään ovat yhteiskunnallisten riskien hallinta ja ongelmien ratkaisu.²⁰⁸ Tuori on määritellyt, että hallinto-oikeuden tehtävänä on turvata yksilön oikeudet suhteessa julkiseen valtaan.²⁰⁹ Näiden seikkojen perusteella Pöysti näin ollen kokoaa, että automaatio päätöksenteossa alkaa toteutumaan ja se toteuttaa digitalisaation näkökulmaa myös hallinto-oikeudessa. Automaattisella päätöksenteolla sekä tietojenvaihdolla on potentiaalia parantaa esimerkiksi palveluiden saatavuutta julkisella sektorilla, käsittelyaikoja, yhdenvertaisuutta ja oikeusvarmuutta päätöksenteossa sekä palvelutarpeen arvioinnissa.²¹⁰

²⁰⁷ Pöysti, 2018, s. 869.

²⁰⁸ Mäenpää, 2005, s. 1065. Jo siis noin 20 vuotta sitten Mäenpää on nähnyt hallinto-oikeuden painopisteen muutoksen, joka soveltuu yhä nyky maailmaan 2020-luvulla.

²⁰⁹ Tuori, 2003, s. 242.

²¹⁰ Pöysti, 2018, s. 869; Kts. myös Kulla, 2018, s. 58-59 sähköisestä asioinnista.

Digitaalisten palveluiden kehitystä valtiolla ja kunnissa on toteutettu viimeiset kaksi vuosikymmentä. Tuottavuuden nostamisen ja henkilöstön vähentämisen seurauksena, sähköisesti asioinnista on tullut monesti viranomaisessa asioinnin lähes ainoa tai suositelluin tapa asioida, joka on ongelmallista kuitenkin palveluperiaatteen, yhdenvertaisuuden ja suhteellisuusperiaatteen näkökulmista.²¹¹ Verohallinto on toteuttanut digitalisaatiota OmaVero.fi-palvelun ja tulorekisterin avulla. Myös sosiaali- ja terveyspalveluista yhteisenä kansallisena tietoarkkuna toimii Kanta-sivusto, josta löytyy esimerkiksi asiakas- ja potilastietoja.²¹²

Kuitenkin apulaisoikeusasiamies on aiemmin katsonut, ettei kansallinen lainsäädäntö ole mahdollistanut automaation hyödyntämistä osana viranomaisen palvelujen toteuttamista laillisesti. Ratkaisussa EOAK 3379/2018, apulaisoikeusasiamies oli ottanut asiakseen selvittää, toteutuuko hyvä hallinto sekä verovelvollisten oikeusturva Verohallinnon automatisoidussa oma-aloitteisten verojen verotusmenettelyssä. AOA pyysi Verohallintoa selvittämään, miten se täyttää automatisoidussa verotusmenettelyssään lakisidonnaisuuden, hallinnon oikeusperiaatteiden, palveluperiaatteen ja viranomaisen neuvontavelvollisuuden vaatimukset sekä oikeusturvan verovelvollisen näkökulmasta että virkamiehen virkavastuun toteutumisen.²¹³

Verohallinnon selvityksen mukaan tietoja käsitellään automaatiassa niiden ajallisen hallittavuuden takaamiseksi. Automaation hyödyntämistä ja sen kehittämistä perustellaan verotuksen aikatauluilla niin tuloverotuksen vuosittaisen aikataulutuksen kuin oma-aloitteisten verojen kuukausittaisen tietojen ilmoittamisen aikataulun mukaan. Tämän automaatioprosessin kehittämisessä on huomioitu yhdenmukaisuuden tarve eri

²¹¹ Voutilainen, 2020, s. 184; Kts. myös Lonka, Keinänen, Ovaska, Jääskinen, Ylipaavalniemi & Miettinen, 2020, s. 19-21.

²¹² Pöysti, 2018, s. 870-871; Suomi.fi-palvelusta: Vaino, Viinamäki, Pitkänen & Paavola, 2017, s. 63-64; HE 246/2022 sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä, sääntelyn muuttaminen GDPR:n mukaiseksi.

²¹³ EOAK 3379/2018.

verotusprosesseissa. Siten automaatiota sovelletaan kaikissa verotustehtävissä huomioiden voimassa oleva lainsäädäntö.²¹⁴

Verohallinto on katsonut oma-aloitteisten verojen verotusmenettelylaissa (768/2016) ja veronkantolaissa (11/2018) sisältyneet poikkeukset hallintolaissa säädetyistä päätösten sisällöistä ja perusteluista, tukeneen pääosin automaatioon perustuvaa verotusmenettelyä Verohallinnossa. Verotusmenettelystä annetussa laissa (VML 26 §) ja OAVL 55 §:ssä on sisällytetty verotusmenettelyn perustuminen automaatioon ja riskiperusteiseen verovalvontaan sekä tehtyihin päätöksiin pääosin automaatiomenettelyllä. Aiemmin mainittujen säädösten mukaan Verohallinnon on verotusmenettelyssään selvitettävä saadut tiedot tavalla, joka huomioi asian laajuuden, laadun, verovelvollisten yhdenmukaisuuden ja verovalvonnan tarpeet.²¹⁵

Jo vuonna 2005 verotusmenettelylakiin (1079/2005) on lisätty muutos massamenettelyn ja koneellisen käsittelyn sekä Verohallinnon määrittelemien valikointipointojen lisäämisestä aiempaan lainsäädäntöön. Niiltä osin kuin tapaukset eivät valikoidu erikseen käsiteltäväksi, verotuspäätös syntyy koneellisessa käsittelyssä. Valtiovarainministeriö on todennut Verohallinnon automaattisen verotusmenettelyn perustuvan lakiin. VM mukaan Verohallinnon automaattinen menettely on välttämätöntä, jotta se voi hoitaa lailliset tehtävänsä.²¹⁶

Kuitenkin apulaisoikeusasiamies on arvioinut Verohallinnon ja valtiovarainministeriön selvityksiä ja tullut siihen päätökseen, että automaattinen päätöksenteko voi vaikuttaa siinä määrin yksilön oikeuksiin sekä velvollisuuksiin, etteivät VML 26 §:n 6 momentti ja 9 § anna riittäviä oikeusperusteita Verohallinnon automaattiselle päätöksenteolle. Verotukseen liittyvissä laeissa ei olla asianmukaisesti ja riittävästi säännelty automaattisesta päätöksenteosta. Näin ollen apulaisoikeusasiamies on todennut,

²¹⁴ EOAK 3379/2018.

²¹⁵Kts. laajempi selvitys perusteluista EOAK 3379/2018, s. 2-10.

²¹⁶ EOAK 3379/2018, s. 13.

etteivät Verohallinnon automaattiset päätökset täytä myöskään perustuslain säädöksiä hallinnon lakisidonnaisuudesta, oikeusturvasta, lailla säätämisen vaatimuksesta sekä hyvästä hallinnosta.²¹⁷

Tämä ratkaisu on ollut yhtenä syyksinä lakiuudistuksille automaation sääntelyssä, sillä apulaisoikeusasiamies on todennut aiemman automaattisen päätöksenteon Verohallinnossa lainvastaiseksi.²¹⁸ Ratkaisuun on pohjautunut myöhemmin myös apulaisoikeusasiamiehen lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi automaattista päätöksentekoa verotus- ja tulliasioissa koskevaksi lainsäädännöksi.²¹⁹ Lausunnosta ilmenee, että apulaisoikeusasiamies nostaa erityisen huomion kohteeksi tarkan sääntelyn määrittämisen niin, että huomioidaan verovelvollisen oikeusturva ja hyvän hallinnon vaatimukset. Hallinnon ei ole hyväksyttävää muuttua automaattisemmaksi, jos kustannukset siitä ylittävät manuaalisen päätöksenteon kustannukset. Lisäksi rangaistusluonteisten maksujen määräämiseen täytyy säätää laissa perusteet tarkkarajaisesti ja täsmällisesti oikeusturvan huomioiden.²²⁰

4.2 Miten päätöksenteon automaatiota säännellään?

Kuten aiemmin on mainittu, automaation sääntelyn kehittämisessä ja taustalla on viimeisimpänä ollut viranomaisten toteuttama automaattinen päätöksenteko, johon ei ole ollut AOA:n näkökulmasta tarvittavaa ja täsmällistä lainsäädäntöä. Näin ollen siis automaatiota säännellään nykyisin päätöksenteon osalta tietosuojasetuksen 22 artiklassa ja hallintolain 8 b luvun (lisäys tehty 2023/487) 53 e, 53 f ja 53 g §:issä. Hallintolain muutoksen taustalla ovat esimerkiksi hallituksen esitykset HE 145/2022, HE

²¹⁷ EOAK 3379/2018, s. 36-37. Kts. Koulu, Mäihäniemi, Kyyrönen, Hakkarainen & Markkanen, 2019.

²¹⁸ Koulu, Mäihäniemi, Kyyrönen, Hakkarainen & Markkanen, 2019. Valtioneuvoston kanslia on myös selvittänyt miten algoritminen päätöksenteko on toteutettu vuoden 2019 aikaisessa sääntely-ympäristössä. Erityisesti huomiota on kiinnitetty juuri hyvän hallinnon, vastuun ja tiedon hyödyntämisen näkökulmiin.

²¹⁹ HE 224/2022 vp; Kts. myös HaVM 16/2020 vp.

²²⁰ EOAK 3490/2022.

224/2022 ja HE 20/2020. Näissä esityksissä on pyritty korjaamaan viranomaisen automaation lainsäädännön aukkoja. Digitaalisista palveluista ja sähköisestä asioinnista säädetään tarkemmin laissa digitaalisten palvelujen tarjoamisesta (306/2019) ja laissa sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa (13/2003).

Euroopan unionin tekoälysäädös taas pyrkii osaltaan edistämään tekoälyjärjestelmien läpinäkyvyyttä, dokumentointia ja jäljitettävyyttä.²²¹ Sääöksessä veloitetaan automaattisesti oppivat tekoälyjärjestelmät uuteen vaatimustenarviointiin aina muutoksen tapahtuessa, joka voi vaikuttaa järjestelmän käyttötarkoituksen muutokseen tai tekoälysäädöksen noudattamiseen²²². Tekoälysäädöksen 54 artiklassa säädetään myös mahdollisuudesta testata uusia tekoälyjärjestelmiä ja käsitellä henkilötietoja uudestaan tiettyjen edellytysten täytyessä, jolla pyritään selvästi huomioimaan muuttuvat järjestelmät ja testaamisen lainmukaisuuden varmistaminen.²²³

Automaattista sääntelyä uudistettiin hallintolain (487/2023) ja tiedonhallintalain (488/2023) muutoksilla vuonna 2023, jolloin lakeihin lisättiin perusteet, joiden mukaan automaattista päätöksentekoa voi hyödyntää viranomaistyössä. Esimerkiksi perustuslakivaliokunta on tässä yhteydessä kiinnittänyt huomiota siihen, miten muutokset edellä mainittuihin lakeihin sisältävät vain automaattisen ratkaisun näkökulmat, jotka ovat vain pieniä osia hallintoasioiden automaattisista käsittelyistä. Sääntely ei näin kata kaikkia automaattiseen asiankäsittelyyn liittyviä osia.²²⁴ Kuitenkin hallinnon automaatioon tai digitalisaatioon liittyvät ongelmat eivät ole uusia, niitä on ollut ainakin 1960-luvulta lähtien ja automaattista ratkaisumenettelyäkin on toteutettu jo 1980-luvulta ilman kunnollista lainsäädäntöä.²²⁵

²²¹ Euroopan komissio, 2019, s. 5-6.

²²² COM 2021/206 final, kohta 66. Tekoälysäädöksen lisäksi yhtenä EU:n digitavoitteiden sääntelijänä on mm. datan hallinta-asetus (COM 2022/868 final).

²²³ COM 2021/206 final, artikla 54.

²²⁴ Voutilainen, 2023, s. 326; PeVL 81/2022 vp s. 5.

²²⁵ Voutilainen, 2023, s. 327. Virkavastuu kohdentuu niihin henkilöihin, jotka ovat virkatoimintana suorittaneet virkatoimiaan automaattisessa asiankäsittelyssä. Siis esimerkiksi luonnollisen henkilön koodaamien ja määrittelemien käsittelysääntöjen perusteella.

Euroopan unionin tasolla TSA 22 artikla säätelee automatisoiduista yksittäispäätöksistä.²²⁶ Sen mukaan henkilötietorekisteriin rekisteröidyllä on oikeus kieltäytyä kokonaan automaattisesta käsittelystä kuten profiloinnista ja käsittelystä, jolla on rekisteröityyn kohdistuvia oikeusvaikutuksia tai muita häneen merkittävästi kohdistuvia vaikutuksia.²²⁷ Kuitenkin jos päätös on: 1) välttämätön esimerkiksi rekisterinpitäjän tai rekisteröidyn keskinäistä sopimusta, sen tekemistä tai täytäntöönpanoa koskien, 2) se on hyväksytty yleisesti rekisterinpitäjään sovellettavassa jäsenvaltion sääntelyssä tai EU oikeudessa, jonka lisäksi siinä huomioidaan oikeusturvan suojaaminen ja rekisteröidyn oikeudet sekä velvollisuudet tai 3) se perustuu rekisteröidyn täsmälliseen suostumukseen.²²⁸

Edeltävät TSA artiklan 22 kohdat sisältävät rekisteröidyn oikeuden vaatia, että hänen tietonsa käsittelee luonnollinen henkilö ja rekisteröidyllä on myös oikeus esittää kantansa asiassa ja riitauttaa päätös. Automaattiset päätökset eivät saa perustua TSA 9 artiklan 1 kohdassa lueteltuihin erityisiin henkilötietoryhmiin. Kuitenkin jos sovelletaan 9 artiklan 2 kohdan a tai g alakohtaa ja huomioidaan asianmukaiset toimet rekisteröidyn vapauksien ja oikeuksien sekä oikeutettujen odotuksien varmistamiseksi automaatiota voidaan hyödyntää.²²⁹

Hallintolakiin on lisätty vuonna 2023 8 b luku, jossa säädetään asian automaattisen ratkaisemisen edellytyksistä, oikeussuojaedellytyksistä ja niistä ilmoittamisesta.²³⁰ HL 53 e §:ssä määritellään edellytykset, joiden perusteella voidaan tehdä automaattinen

²²⁶ Esim. Council of Europe, European Court of Human Rights, 2018, s. 99; Koulu, Mäihäniemi, Kyyrönen, Hakkarainen & Markkanen, 2019, s. 88.

²²⁷ Esim. Tuori & Kotkas, 2023, s. 748. Julkisessa sosiaaliturvajärjestelmässä tapahtuvassa henkilötietojen käsittelyssä tulee noudattaa tietosuojasetusta, kuitenkin myös yksityisten toimijoiden tulee noudattaa asetusta ja kansallisia lakeja aiheeseen liittyen. Esimerkiksi Kansaneläkelaitoksessa tai työttömyyskassoissa käsitellään henkilötietoja tavalla, joka voi olla automaattista ja vaikuttaa yksilön oikeuksiin merkittävästi.

²²⁸ Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2022, s. 284, 288. Profilointia on TSA 4 artiklan perusteella mikä tahansa henkilötietojen käsittely, kun tietoja käytettäessä arvioidaan henkilön henkilökohtaisia ominaisuuksia tai piirteitä, kuten taloudellista tilannetta, terveydentilaa, henkilön luotettavuutta, kiinnostuksen kohteita, työsuoritusta jne.

²²⁹ Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2022, s. 284. Kts. tarkempi selvitys 9 artiklan 1 kohdasta luvussa 3.1.2.; myös Koulu, Mäihäniemi, Kyyrönen, Hakkarainen & Markkanen, 2019, s. 90.

²³⁰ HE 145/2022 vp; HE 224/2022 vp; HE 62/2023 vp.

päätös viranomaisessa, ilman luonnollisen henkilön tekemää tarkastusta ja ratkaisun hyväksymistä. Lainkohdan mukaan myös muiden laissa säädettyjen edellytysten on täyttyttävä ennen automaattista päätöksentekoa. Pykälän mukaan viranomainen pystyy ratkaisemaan asian automaattisesti kun: a) asiaan ei sisälly seikkoja, jotka edellyttäisivät erillistä tapauskohtaista harkintaa, tai b) kun tapauskohtaista harkintaa edellyttävät yksityiskohdat virkamies tai muu käsittelijä on arvioinut, ja c) asian ratkaiseminen perustuu sovellettavaan lakiin ja etukäteiseen harkintaan julkisen hallinnon tiedonhallinnasta annetun lain (906/2019) 2 §:n 16 kohdassa ilmoitettuihin käsittelysääntöihin. Kuitenkin lainkohdan mukaan oikaisuvaatimusta tai siihen rinnastettavaa vaatimusta ei voi ratkaista automaatiolla.²³¹

Verotusmenettelylakiin on kuitenkin tehty lisäys 26 f § (14.4.2023/660), jonka mukaan myös oikaisuvaatimuksen verotuksessa voi ratkaista automaattisesti jos: a) verovelvollinen antaa uuden selvityksen tai vaatimuksen ja oikaisuvaatimus hyväksytään, b) aiempi päätös kumotaan, kun verovelvollinen on hakenut oikaisuvaatimuksella muutosta ja Verohallinto ottaa asian uudelleen käsittelyyn, tai c) verovelvollisen tekemän oikaisuvaatimuksen vuoksi tehdään täydentävä verotuspäätös. Tämä tarkoittaa, että VML poikkeaa HL 53 e ja 53 f §:istä ja automaattista päätöstä voidaan hyödyntää myös tapauksissa, joissa luonnollisen henkilön vaatimusta ei hyväksytä.²³²

HL 53 f §:ssä säädetään automaattisen ratkaisemisen oikeussuojaedellytyksistä. Sen mukaan automaattisen ratkaisemisen vaatimuksena on, että kun ratkaisu kohdistuu luonnolliseen henkilöön, hän voi vaatia siihen oikaisua maksutta oikaisuvaatimuksella 7 a luvun mukaisesti tai siihen rinnastettavalla vaatimuksella, joka käydään läpi ja ratkaistaan siinä viranomaisessa tai samaan rekisterinpitäjään kuuluvassa viranomaisessa. Edeltävää kohtaa ei kuitenkaan sovelleta, jos automaattinen ratkaisu

²³¹ Esim. Vainio, Tarkka & Jaatinen, 2020 ja Korpisaari, Pitkänen & Warma-Lehtinen, 2022, s. 287; HE 145/2022 vp.

²³² HE 224/2022 vp.

hyväksyy asianosaisen luonnollisen henkilön vaatimuksen eikä se koske toista luonnollista henkilöä.²³³

Viimeisenä hallintolain muutoksista automaation sääntelyssä, 53 g §:ssä säädetään viranomaisen velvollisuudesta ilmoittaa automaattisesta ratkaisusta. Se tarkoittaa, että hallintopäätöksessä on ilmoitettava, jos ratkaisu on tehty automaattisesti ja, missä on saatavissa käyttöönottopäätös julkisen hallinnon tiedonhallinnasta annetun lain 28 d § mukaisesti. Jos hallintopäätöstä ei tehdä, tulee viranomaisen kuitenkin antaa tieto ja automaattisen ratkaisun perusteena olevat tiedot viimeistään asian käsittelyn loppuessa. Automaattisissa ratkaisuissa ei ilmaista lisätietoja antavan henkilön nimen vaatimusta.²³⁴

Voutilainen korostaa, että automaattisessa käsittelyssä ja ratkaisuissa on hyvin tärkeää huomioida virkavastuun kohdentuminen ja virkatoimien todentaminen myös jälkikäteen, sillä ilman todellista virkavastuuta julkisen vallan käyttö ja asioiden käsittely voi jäädä näennäiseksi ja keinotekoiseksi.²³⁵ Virkavastuu voidaan jakaa eri tilanteiden mukaan rikosoikeudelliseen vastuuseen, vahingonkorvausvastuuseen ja kurinpidolliseen vastuuseen.²³⁶

Näin automaattisten ratkaisujen voisi siis nähdä jäävän vaille sitä yhtä nimenomaista virkamiestä, joka olisi vastuussa yllä luetelluilla tavoilla päätöksistä myös automaattisten ratkaisujen osalta, vaikka päätöksen tehneeseen viranomaiseen saa tietysti yhteyden yleisesti. Kuitenkin esimerkiksi Voutilainen, on todennut, että virkavastuun kohdentamisella on ongelmia automaattisessa päätöksenteossa, joka on ollut jo vuosikymmeniä esillä, joten tämän ongelman poistumista ei siis voida täysin uusienkaan lakisäädösten pohjalta näyttää.²³⁷

²³³ Kts. HE 224/2022 vp ja HE 145/2022 vp.

²³⁴ HE 224/2022 vp; HE 145/2022 vp.

²³⁵ Voutilainen, 2023, s. 325.

²³⁶ Koskinen & Kulla, 2019, s. 329.

²³⁷ Voutilainen, 2023, s. 325-326.

4.3 Mitä riskejä ja hyötyjä automaatiolla on viranomaistoiminnassa?

Automaation hyödyntämistä on epäilty ainakin sen suhteen, että miten työpaikat säilyvät, jos toimintoja toteutetaan yhä enemmän automatisoidusti, mutta myös siksi, miten automaatio vaikuttaa esimerkiksi yksilön oikeusturvaan. Juridiikan automaation vaikeutena nähdään oikeudellisten kysymyksien erikoistuminen ja monitulkintaisuus.²³⁸ Kuitenkin esimerkiksi Kananen ja Puolitaival ovat koonneet, miten automaatio vaatii entistä parempaa osaavuutta ihmiseltä, jotta prosessit sopivat yhteen ja ne saadaan toteutettua uusien toimintamallien ja palveluiden kautta.²³⁹

Seurauksia yksilön oikeusturvaan automaattisissa päätöksissä on punnittu edellisissä alaluvuissa käsitellyissä tapauksissa apulaisoikeusasiamiehen ratkaisusta Verohallinnosta ja myös Kelan päätöksistä.²⁴⁰ Toisaalta aiemmin lakia on tulkittu viranomaisessa myös toisin kuin ylempi laillisuusvalvoja on sitä tulkinnut, jonka takia apulaisoikeusasiamiehen tapauksen EOAK 3379/2018 pohjalta syntynyt tarve päivittää hallintolakia ja tuottaa uusia säädöksiä viranomaisen automaattisista päätöksistä, on ollut myös oikeudellisesti arvioiden hyvin tervetullutta.²⁴¹

Kuten EOAK 3379/2018 ratkaisusta ilmenee, automaatio ei poista virheitä tai niiden mahdollisuutta, jonka vuoksi myös oikeellisuudesta, asianmukaisuudesta ja palveluperiaatteesta viranomaisen päätöksissä tulee entistä tärkeämpiä seikkoja toteuttaessa julkista valtaa.²⁴² Oikeusministeriö on pyytänyt oikeusasiamiestä arvioimaan automaattisen päätöksenteon sääntelytarpeita, joihin on vastattu ratkaisussa EOAK 4652/2020. Sen mukaan julkiselta sektorilta edellytetään nykyään yhä enemmän samoja palvelukanavia eli sähköisiä palveluja kuin yksityissektorin toimijoilta.

²³⁸ Siivonen, 2023, s. 1-2.

²³⁹ Kananen & Puolitaival, 2019, s. 214.

²⁴⁰ OKV 131/70/2020.

²⁴¹ EOAK 3379/2018.

²⁴² Siivonen, 2023, s. 2. Tekoälyllä luodut mallit voivat tuottaa haitallista tai loukkaavaa sisältöä ja luoda tuloksia, jotka ovat harhaanjohtavia. Tämä johtaa siihen, että luottamus järjestelmiin voi nousta niiden kehittyessä yhä paremmiksi, jonka jälkeen mallien ratkaisuja ei välttämättä enää kyseenalaisteta.

Tämä kuitenkin tuo sen näkökulman, miten viranomainen näkee oikeussuojatarpeen ja oikeudelliset kysymykset osana sähköistä palveluverkkoa viranomaisessa. Apulaisoikeusasiamiehen mukaan suurin kysymys automaattiseen päätöksentekoon liittyen kohdistuu palveluperiaatteen toteutumiseen ja virkavastuulla tavoitettavaan viranomaiseen, jolta saada tarvittaessa oikaisua tai muutosta koneen tekemään ratkaisuun²⁴³. Asiantuntevaan ja virkavastuulla toimivaan henkilöön tulee saada yhteys virheellisissä tai kiistanalaisissa tilanteissa nopeasti, jotta oikaisu voidaan tehdä viipymättä.²⁴⁴

Siispä on arvioitu, että julkisoikeudellisen toiminnan kannalta keskeisin seikka on se, miten suuri vaikutus ja riski yksilön oikeuksille ja vapauksille on automaattisesta tietojen käsittelystä, sekä miten virhepäätelmät vaikuttavat yksilöön.²⁴⁵ Mitä suurempi vaikutus yksilöön, sitä yksityiskohtaisempaa lainsäädännön tulee olla. Riskinä voisi katsoa aiempien ratkaisujen (esim. EOAK 3379/2018, EOAK 3490/2022) perusteella liian yleisluontoisen sääntelyn, joka ei suoraan oikeuta viranomaista toimimaan tietyllä tavalla ja automaatiota hyödyntäen. Kuten perustuslain 2.3 §:ssä säädetään: ”*Julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia*”. Suurimpana riskinä viranomaisen automaattiselle henkilötietojen käsittelylle olisi se, ettei laissa ole tarkoin määrätty perusteita nimenomaisesti sille.

Apulaisoikeusasiamiehen mukaan automaattisessa päätöksenteossa pitää toteutua asianmukainen ja täsmällinen sääntely, hyvä hallinto, oikeusturva ja virkavastuun asianmukainen toteutuminen.²⁴⁶ Hyvän hallinnon perusteet käytiin läpi tutkielman alaluvussa 2.3. Näistä periaatteista myös apulaisoikeusasiamies on maininnut esimerkiksi palveluperiaatteen (HL 7§), jonka perusteella viranomaisen tulee antaa asianmukaista palvelua, mutta myös tuloksellisesti.²⁴⁷

²⁴³ Kts. virkamiehen virkavelvollisuudet: Koskinen & Kulla, 2019, s. 236-275.

²⁴⁴ EOAK 4652/2022, s. 2. Vrt. luku 4.2.

²⁴⁵ EOAK 4652/2022, s. 3.

²⁴⁶ EOAK 3379/2018, s. 37.

²⁴⁷ EOAK 4652/2022, s. 13; HE 145/2022 vp.

Tuloksellisuuden näkökulma puoltaa automaation hyödyntämistä mahdollisimman monessa yhteydessä. Kuitenkin yhdenvertaisuuden ja tietosuoja-asetuksen 18 artiklan näkökulmista automaation käytössä tulee käyttää harkintaa, täsmällistä sääntelyä ja myös rekisteröidyn henkilön lupaa esimerkiksi henkilötietojen automaattiselle käsittelylle. Toisaalta yhtenä hyötynä nähdään myös juuri yhdenvertaisuuden näkökulmista tietojen koneellinen käsittely, kun se tapahtuu ohjelmallisesti perustuvan päättelyn ja laskennan kautta, jolloin hallinnon asiakkaan antamat tiedot eivät voi joutua vaikutuksenalaiseksi viranomaisen harkintavallan kautta.²⁴⁸

Automaatiota on hyödynnetty viranomaisessa esimerkiksi Verohallinnon verokorttien tulorajan tarkistusviesteissä, joita lähetettiin syksyllä 2023 noin 8000 asiakkaalle, joille on koneellisesti tunnistettu mahdollisuus tulorajan ylittymiseen loppuvuodesta. Näin Verohallinto on toteuttanut HL 7 § ja 8 § periaatteita neuvonnan ja palvelun asianmukaisuuden näkökulmista. Helpon tekstiviestimuistutuksen tavoitteena on ollut Verohallinnon menettelypäällikön mukaan yritys tavoittaa yhä useampi niistä 886 000 henkilöstä, joilla syksyllä verokortin tuloraja näytti liian pieneltä jo siihen mennessä saaduille tuloille.²⁴⁹

Mikäli vastaavalla asiakkaiden tavoittamisella saavutetaan heidän huomionsa verokortin tulorajan tarkistukseen, voidaan välttää niin asiakkaiden harmistus liian suuresta loppuvuoden veroprosentista kuin verovirkailijan työn määrä verovalvonnassa sekä mahdollisesti joko jäännösverojen kerääminen tai liian suurien veronpalautusten maksaminen asiakkaille. Vaikka henkilöasiakkaiden keskuudessa kyse on yleensä pienehköistä summista, se voi vaikuttaa negatiivisesti asiakkaan taloudelliseen tilanteeseen loppuvuonna, mutta myös Verohallinnon maineeseen ajantasaisena ja luotettavana viranomaisena sekä yleisesti verojen maksuhalukkuuteen. Toisaalta, mitä

²⁴⁸ EOAK 4652/2022, s. 13.

²⁴⁹ Tahkokorpi, 2023; Myös Verohallinto 2023; Vrt. KHO 1989-A-10.

kansalainen ajattelisi, jos saisi vastaavaa tekstiviestimuistuttelua esimerkiksi poliisilta tieliikennekäyttäytymisestä?

5 Johtopäätökset

Tämän tutkielman tarkoituksena on ollut selvittää henkilötietojen käsittelyyn liittyvää sääntelyä ja yhdistää se yhä yleistyneempiin toimintatapoihin viranomaisen toiminnassa eli automaation hyödyntämiseen päätöksenteossa. Toisena ajatuksena tutkielmassa on ollut valvonnan näkökulma eli miten henkilötietojen suojaa valvotaan, kun rekisteröidyn henkilötietoja käsitellään viranomaisessa. Tutkielman edetessä olen pistänyt merkille monia ongelmia ja haasteita, joita lainsäädäntö toisaalta luo, mutta myös parantaa lähestyttäessä asiaa kansalaisen oikeusturvan tai yhteiskunnan toimivuuden näkökulmasta.

Yksityiskohtaisella sääntelyllä haetaan parempaa vastetta uusille muuttuvan maailman haasteille tai jo kauan olleille ongelmille, mutta suurimpana vaikeutena näen taistelun resurssien kohdentamisesta niihin asioihin, jotka sääntelyn muuttuessa sitä tarvitsevat. Keskeisiä ongelmia ovat olleet kysymykset oikeussuojan varmistamisesta kansalaisille ja sääntelyn parantelusta hallitusten toimesta, mutta myös resurssien ohjaamatta jättämisestä, jolloin liian monen viranomaistahon kädet ovat sidotut toteuttamaan kaikkia niitä tehtäviä ja valvontaa, jota varten se on velvoitettu toimimaan.

Henkilötietojen käsittelyyn liittyy hyvin tarkkaa sääntelyä niin kansallisella kuin kansainvälisellä tasolla ja sitä myös valvotaan monelta eri tasolta niin ylimpien laillisuusvalvojien kuin tietosuojavaltuutetun, sisäisesti organisaatioiden tietosuojavastaavien sekä kansainvälisesti Euroopan tietosuojavaltuutetun toimesta. Ihmisten henkilökohtaisten tietojen käsittely on jo vuosia ollut osa yhteiskunnan rakennetta ja vastine turvasta, mutta toisaalta jokaisen vastuu huomioida ja tarkastaa omia tietoja on yhä merkittävämpi oikeus, mutta myös velvollisuus.

Tietosuojavaltuutettu on saanut työpöydälleen vuonna 2018 voimaan saatetun yleisen tietosuojasetuksen jälkeen valtavan määrän tapauksia käsiteltäväkseen ja jopa niin, etteivät tietosuojavaltuutetun toimistolle määrätyt resurssit ja henkilöstön määrä ole

yksinkertaisesti riittänyt tutkimaan kaikkia tapauksia kohtuullisessa ajassa. Toisaalta siis lain toteuttamisen yhtenä haasteena voisi nähdä niin kansalaisena kuin viranomaistahona Euroopan unionin tasolla säädetyn lainsäädännön, jolla pyritään parantamaan ja varmistamaan mahdollisimman laajasti ymmärretyt ja tunnustetut perusoikeudet. Yksityiskohtaisempi ja tarkempi lainsäädäntö vaatii valvojilta enemmän ja samalla tapauksien luonne muuttuu ongelmallisemmaksi. Riittävä resursointi vaatii enemmän huomiota päättäjiltä, jos lainsäädäntöä täsmennetään entisestään.

Tutkielmassa lähteinä käytettiin kansallista ja kansainvälistä lainsäädäntöä, joita tulkiten ja systematisoiden löydettiin vastaukset tutkimuskysymyksiin. Systematisointi oli merkittävä osa tulosten koostamista, sillä systematisoidessa selvisi miten ratkaiseva rooli erilaisella lainvalmisteluaineistolla, valvontaviranomaisten ratkaisuilla ja oikeuskäytännöllä on lainsäädännön kehittämisessä. Valvonnan merkityksellisyyttä todistavat ylemmän laillisuusvalvojan eli eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisut, joiden perusteella viranomaisen toimintaa on arvioitu ja lakien aukkoja on alettu täyttämään eduskunnan ja hallitusten johdolla. Automaation taustan kokoaminen ja ymmärtäminen selittävät hyvin sitä, miten nykytilanteeseen on päästy ja miten mahdollistetaan digitalisoituva viranomainen, mutta myös sitä merkitystä, mikä ylimmillä laillisuusvalvojilla voi olla ratkaisujen antamisessa.

Viranomaista rekisterinpitäjänä velvoittavat monet lainkohdat, joita pitää pystyä toteuttamaan, tarkistamaan ja osoittamaan, jotta viranomainen kykenee toimimaan kansalaisen oikeusturvan huomioiden. Henkilötietojen käsittelyn perusteena ovat siis: henkilöltä saatu suostumus tai sopimus viranomaisen kanssa, se koskee henkilölle elintärkeää etua (kuten Kelan etuuksia tai sosiaali- ja terveysalan hoitoa), se koskee viranomaisen lakisääteistä tehtävää ja yleistä etua koskevaa tehtävää tai julkisen vallan käyttöä ja se koskee joko rekisterinpitäjän tai kolmannen oikeutettua etua (kuten Verohallinnon pyrkimys opastaa verovelvollisia). Henkilötietojen käsittelyn perusteisiin pystyy lisäämään myös esimerkiksi hallinnon oikeusperiaatteet, jotka ovat osaltaan toteuttamassa rekisteröidyn oikeuksia ja viranomaisen velvollisuuksia.

Suomessa henkilötietojen käsittelyä valvova viranomainen on tietosuojavaltuutettu, jonka tehtävänä on muun muassa valvoa tietosuoja-asetuksen noudattamista, henkilötietojen suoja, henkilötietojen käsittelyn asianmukaisuutta, tarkoituksenmukaisuutta ja käsittelyn lainmukaisuutta sekä jokaisen oikeutta saada tietonsa nähtäväksi ja korjatuiksi. Nämä edeltävät kohdat on mainittu EIS 8 artiklassa, joka ohjaa kaikkien valvovien tahojen toimintaa ja antaa oikeusturvaa kansalaiselle. Tästä syystä EU-oikeus näyttyy hyvin merkityksellisenä osana Suomen viranomaisten toimintaa henkilötietojen käsittelyssä myös valvonnan näkökulmasta.

Tutkimuskysymyksenä oli, miten henkilötietoja voidaan käsitellä viranomaisen päätöksenteossa automaatiolla tietosuoja-asetusta ja hallintolakia tulkiten? Henkilötietoja voidaan käsitellä viranomaisessa automaatiolla, kun henkilötietojen käsittelyn perusteet täyttyvät ja, kun automaation käyttämiselle päätöksenteossa löytyy tietosuoja-asetuksen, tiedonhallintalain ja hallintolain mukaiset perusteet.

Kansallisesti hallintolakiin on lisätty lisäksi seuraavat kohdat 53 e, f ja g §, joiden täytyessä automaattinen päätöksenteko on sallittua. Näitä ovat: 1) kun tapauskohtaista harkintaa ei tarvita tai viranomainen tekee harkinnan ja varsinaisen päätöksen tekee automaatio lainmukaisesti ja käsittelysäännöt huomioiden, 2) kun hallinnon asiakkaalla on mahdollisuus hakea oikaisua maksutta, paitsi jos automaatio on hyväksynyt asiakkaan vaatimukset eikä lopputulos koske muita henkilöitä. Viimeisenä lisäyksenä on 3) automaattisesta ratkaisusta tulee ilmoittaa päätöksessä.

Tietosuoja-asetuksen 22 artiklan mukaisesti tietojen käsittelyn kohteella eli luonnollisella henkilöllä on mahdollisuus kieltäytyä automaattisesta päätöksenteosta. Edeltävästä poiketaan kuitenkin niin, että jos automaattisella päätöksenteolla pyritään täyttämään asiakkaan edun saaminen, ja automaatio on yleisesti hyväksyttyä jäsenvaltion tai EU:n lainsäädännössä, sekä rekisterinpitäjä ja päätöksiä tekevä

viranomaisen huomioi oikeusturvan suojaamisen ja hallinnon asiakkaan oikeudet sekä velvollisuudet.

Niin kansainväliseen kuin kansalliseen lainsäädäntöömme on liitetty yksityiskohtaisemmat reunaehdot automaation hyödyntämiselle viranomaisen päätöksenteossa henkilötietojen käsittelyn yhteydessä. Kaikessa viranomaisen toiminnassa on korostettu oikeusturvan suojaamista ja hallinnon asiakkaiden oikeuksien sekä velvollisuuksien huomioimista, mutta myös kustannusnäkökulmaa sen suhteen, ettei digitalisaation hyödyntäminen saa viedä enempää viranomaisen resursseja kuin manuaalisesti tehty päätöksenteko.

Kuitenkin digitalisaatiota puoltavana esimerkkinä on viranomaisen lähettämän paperipostin kustannukset valtiolle, jotka maksavat vuosittain kymmeniä miljoonia veroeuroja. Toisaalta digipalvelujen käyttäminen ei ole mahdollista yhdenvertaisesti kaikille, joten täysin paperitonta viranomaista ei vielä tulla näkemään. Seuraavina vuosina voidaan kuitenkin odottaa, että yhä useampi pystyy hoitamaan hallinnon asiansa sähköisesti digipalveluissa, josta säästyviä varoja voisi ohjata tarkemman lainsäädännön valvonnan mahdollistamiseen ja näin asiakkaan oikeusturvan parantamiseen.

Toisena tutkimuskysymyksenä oli, miten henkilötietojen suojaa valvotaan viranomaisnäkökulmasta henkilötietojen käsittelyn yhteydessä? Henkilötietojen suoja perustuu EIS 8 artiklaan ja sillä varmistetaan jokaisen henkilötietojen suoja ja henkilötietojen käyttöä. Yhdenmukainen lainsäädäntö koko EU:n tasolla varmentaa yhdenvertaisuutta ja muita perusoikeuksien toteutumista, joihin henkilötietojen suoja tiiviisti kuuluu. Tietosuojavaltuutetun riippumattomuus henkilötietojen käsittelyn valvonnassa sen sijaan vahvistaa oikeudenmukaisuutta ja sitä, ettei kukaan tai mikään taho voi lähtökohtaisesti vaikuttaa tietosuojaa-asetusta valvovan tahon päätöksiin.

Vastauksena toiseen tutkimuskysymykseen siis on, että henkilötietojen suojaaja valvoo ulkoisena valvovana viranomaisena koko Suomen tasolla tietosuojavaltuutettu, jolle kansalainen tai muu hallinnon asiakas voi tehdä tarvittaessa valituksen, jos hän epäilee että, hänen henkilötietojaan on käsitelty lainvastaisesti. Tietosuojavaltuutettu voi myös antaa hallinnollisia sanktioita, jos tietosuoja-asetusta on rikottu. Kuitenkaan tietosuojavaltuutettu ei voi valvoa henkilötietojen suojaaja, jos tapaus on tuomioistuimen käsiteltävänä, jolloin käsittelyn valvonta kuuluu tuomioistuimelle.

Tutkielmassa esiin tulivat myös oikeussuojakeinot ja miten tietosuoja-asetus velvoittaa jäsenvaltioita takaamaan tehokkaat oikeussuojakeinot kansalaisilleen tietosuoja-asioissa. Tässä kuitenkin suurena ongelmana on, että riittämättömät resurssit ja kulloisenkin hallituksen ymmärrys tai ymmärtämättömyys tietosuoja-asetuksen erityispiirteistä ja GDPR:n vaikutuksesta tietosuojavaltuutetun toimiston työmäärään ei kohtaa oikealla tavalla. Tämä johtaa siihen, ettei mitään todellista muutosta olla saamassa tilanteeseen, jos resursseja ei erikseen kohdenneta tietosuoja-asetuksen valvontaa varten. Tuleekin siis olemaan mielenkiintoista seurata, miten yhä pienenevät resurssit ja valtion talouden tasapainottamistarpeet kohtaavat lakiuudistukset ja niiden toimeenpanemisen.

Juridiikan toimeenpaneminen ja toteuttaminen viranomaisessa on oikeastaan tasapainoilua oikeuksien, velvollisuuksien ja hyvin rajallisten resurssien keskuudessa. Jatkokysymyksinä tarkastelua voisivat vaatia ainakin seuraavat kysymykset. Miten tulevaisuus rahoitetaan toteuttamalla toisaalta yhä yksityiskohtaisempia lainsäädännöllisiä kysymyksiä ja ehtoja, mutta myös huoltosuhtemme heikentyessä vuosi vuodelta? Mikä merkitys laillisuusvalvojilla ylipäänsä on, jos resurssien vähyyden on se, joka aiheuttaa ongelmat viranomaisen toiminnan toteuttamisessa lain ja hyvän hallinnon periaatteiden mukaan? Meneekö laillisuusvalvojien tekemä valvontatyö hukkaan vai voidaanko sitä jatkossakin hyödyntää?

Ainakin automaation lainsäädännön päivittämisessä on tällä kertaa osittain onnistuttu eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisujen ja päivitysehdotusten pohjalta. Jos EU:n

tasolla pyritään painottamaan tehokkaita oikeussuojakeinoja ja niiden varmistamista kansalaisille, niin näkeekö EU suuremmat määrät valituksissa tienä oikeudellisesti parempaan? Jää nähtäväksi, missä menee raja mitä Suomessa kansalaisille voidaan taata ja milloin se raja vedetään tai myönnetään. Kaikkeen ei pystytä, vaikka lainsäädännön kehityksen näkökulmasta suunta näyttäisi oikealta.

Henkilötietojen suoja on perustavanlaatuisesti osa ihmisten perusoikeuksia, muttei kuitenkaan rajoittamaton. Henkilötietojen käsittelylle automaatiolla on säädetty yhä tarkempia rajoja, mutta kaikkia tilanteita ja toimia nykyinen sääntely ei vieläkään sisällä. Jatkossa jää nähtäväksi, miten suurena nähdään tarve yhä tarkemmalle sääntelylle digitalisaation ja automaation alalla viranomaistoiminnan yhteydessä ja miten laillisuusvalvonnan mahdollistavat resurssit jaetaan.

Lähteet

Kirjallisuus

- Aarnio, A. (2006). *Tulkinnan taito. – Ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta*. Talentum.
- Aarnio, A. (2011). *Luentoja lainopillisen tutkimuksen teoriasta*. Unigrafia Oy.
- Council of Europe, European Court of Human Rights. (2018). *Handbook on European data protection law: 2018 edition*. Noudettu 2.10.2023 osoitteesta https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Handbook_data_protection_ENG
- Hanninen, M. Laine, E. Rantala, K. Rusi, M. & Varhela, M. (2017). *Henkilötietojen käsittely: EU-tietosuoja-asetuksen vaatimukset*. Kauppakamari. Helsingin Kamari Oy. ISBN 978-952-246-483-5.
- Hirvonen, A. (2012). *Oikeuden ja lainkäytön teoria*. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Unigrafia Oy.
- Hirvonen, A. (2014.) *Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan*. Noudettu 2.10.2023 osoitteesta https://issuu.com/arihirvonen/docs/mitk_metodit_paino
- Husa, J. (1995). *Julkisoikeudellinen tutkimus*. Finnpublishers Oy.
- Husa, J. & Pohjolainen, T. (2014.) *Julkisen vallan oikeudelliset perusteet: johdatus julkisoikeuteen*. Talentum.
- Jyränki, A. & Husa, J. (2015). *Konstitutionell rätt*. Talentum.
- Kananen, H. & Puolitaival, H. (2019). *Tekoäly: bisneksen uudet työkalut*. Alma Talent Oy.
- Keller, M. (2023). *Mitä on tietosuoja?* Alma Talent Oy.
- Koillinen, M. (2012). *Henkilötietojen suoja itsenäisenä perusoikeutena*. Oikeus 2012 (42).
- Korja, J. (2016). *Biometrinen tunnistaminen ja henkilötietojen suoja: Tutkimus biometrinen tunnistamisen lainsäädännöllisestä asemasta* [väitöskirja, Lapin yliopisto]. Noudettu 2.10.2023 osoitteesta https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/62397/Korja_Juhani_ActaE_193_pdfA.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Koskinen, S. & Kulla, H. (2019.) *Virkamiesoikeuden perusteet*. Alma Talent Oy.

- Koulu, R., Mäihäniemi, B., Kyyrönen, V., Hakkarainen, J. & Markkanen, K. (2019). *Algoritmi päätöksentekijänä? Tekoälyn hyödyntämisen mahdollisuudet ja haasteet kansallisessa sääntely-ympäristössä*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja, 2019:44.
- Kolehmainen, A. (2015). *Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä*. Edilex. Rajattu pääsy. Noudettu 2.10.2023 osoitteesta https://learn.uwasa.fi/pluginfile.php/50211/mod_resource/content/7/kolehmainen_2015_tutkimusongelma.pdf
- Korpisaari, P. (2018). *Henkilötiedot ja paikkatiedot. Miten tietosuojalainsäädäntö vaikuttaa paikkatietojen julkaisemiseen ja luovuttamiseen*. Ympäristöministeriö.
- Korpisaari, P. Pitkänen, O. & Warma-Lehtinen, E. (2018). *Uusi tietosuojalainsäädäntö*. Alma Talent Oy.
- Korpisaari, P. Pitkänen, O. & Warma-Lehtinen, E. (2022). *Tietosuoja*. Alma Talent Oy.
- Krakau, T. & Haapalehto, S. (2020). *Tietopyynnöt ja henkilötietojen luovuttaminen*. Alma Talent Oy.
- Kulla, H. (2018). *Hallintomenettelyn perusteet* (9. uudistettu painos). Alma Talent Oy.
- Kulla, H. & Koillinen, M. (2014). *Julkisuus ja henkilötietojen suoja viranomaistoiminnassa*. Painosalama Oy.
- Lonka, H. Keinänen, A. Ovaska, E. Jääskinen, V. Ylipaavalniemi, J. & Miettinen, P. (2020.) *Lainvalmistelu tiedonhallinnan haasteena - tekoäly ratkaisuna?* Edilex, 2020/17. (Rajattu pääsy). Noudettu 2.10.2023 osoitteesta <https://www-edilex-fi.proxy.uwasa.fi/artikkelit/20942.pdf>
- Mäenpää, O. (2005). *Toimeenpanovallan käytöstä ongelmien hallintaan*. Lakimies 7–8/2005 s. 1065–1085.
- Mäenpää, O. (2007). *Hallintoprosessioikeus*. Alma Talent Oy.
- Mäenpää, O. (2011). *Eurooppalainen hallinto-oikeus*. Alma Talent Oy.
- Mäenpää, O. (2017). *Yleinen hallinto-oikeus*. Alma Talent Oy.
- Mäenpää, O. (2023). *Hallinto-oikeus*. Alma Talent Oy.
- Neuvonen, R. (2014). *Yksityisyyden suoja Suomessa*. Kauppakamari. Noudettu 2.10.2023 osoitteesta <https://kauppakamaritieto->

[fi.proxy.uwasa.fi/ammattikirjasto/teos/yksityisyyden_suoja_suomessa#kohta:Yk
yksityisyyden\(\(20\)suoja\(\(20\)Suomessa](https://www.edilex-fi.proxy.uwasa.fi/ammattikirjasto/teos/yksityisyyden_suoja_suomessa#kohta:Yk%20yksityisyyden((20)suoja((20)Suomessa)

- Pitkänen, O. Tiilikka, P. & Warma, E. (2013). *Henkilötietojen suoja*. Talentum.
- Pöysti, T. (2018). *Kohti digitaalisen ajan hallinto-oikeutta*. Edilex, 7–8/2018, s. 868–903.
- Siivonen, V. (2023). *Onko GPT käynyt oikiksen? Tekoäly suomenkielisten oikeudellisten aiheiden käsittelijänä*. Edilex. Rajattu pääsy. Noudettu 2.10.2023 osoitteesta <https://www-edilex-fi.proxy.uwasa.fi/artikkelit/30308.pdf>
- Tolonen, H. (2003). *Oikeuslähdeoppi*. WSOY Lakitieto.
- Tuori, K. (2003). *Onko hallinto-oikeudella tulevaisuutta*. Oikeus 3/2003, s.234–249.
- Tuori, K. & Kotkas, T. (2023). *Sosiaalioikeus*. Alma Talent Oy.
- Vainio, A., Viinamäki, O.P., Pitkänen, S. & Paavola, M. (2017). *Asiointi julkisessa hallinnossa – Kansainvälinen vertailu*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja, 63/2017.
- Vanto, J. (2011). *Henkilötietolaki käytännössä*. Talentum.
- Viljanen, V-P. (2011). *Perusoikeudet*. Alma Talent Oy.
- Voutilainen, T. (2019). *Oikeus tietoon. Informaatio-oikeuden perusteet*. Edita Publishing Oy.
- Voutilainen, T. (2023). *Digitaalisten palvelujen sääntely*. Alma Talent Oy.

Muut lähteet

- Euroopan komissio. (2019). *Luotettavaa tekoälyä koskevat eettiset ohjeet*. Noudettu 2.10.2023 osoitteesta https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/JURI/DV/2019/11-06/Ethics-guidelines-AI_FI.pdf
- Euroopan komissio. (2023). INFR (2022)4010. Perusteltu lausunto, SEUT 258 artikla. *Failure to fulfil obligations following from the General Data Protection Regulation by Finland – effective judicial remedy*. Noudettu 2.2.2024 osoitteesta https://ec.europa.eu/atwork/applying-eu-law/infringements-proceedings/infringement_decisions/

- Koskinen, J. Knaapi, S. Kuusniemi, L. & Karilahti, A. (2022). *Henkilötietoja sisältävän datan eettinen hyödyntäminen kuntapalveluissa edellyttää tukea säädösten yhtenevään tulkintaan*. Tutkimuskatsauksia 5/2022. Noudettu 10.10.2023 osoitteesta https://www.turku.fi/sites/default/files/atoms/files/tutkimuskatsauksia_5-2022.pdf
- MTV. (2023). *Metalle takaisku EU-tuomioistuimessa – mahdollisesti vakava kolaus digijättien mainosliiketoiminnalle*. Noudettu 16.10.2023 osoitteesta <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/metalle-takaisku-eu-tuomioistuimessa/8732762>
- Rautio, M. (2023). *Syyttäjät vaatii vankeutta: Vastaamon ex-toimitusjohtaja tiesi yhtiön tietoturvapuutteista – salasi kevään 2019 tietomurron*. Yle-artikkeli. Noudettu 2.11.2023 osoitteesta <https://yle.fi/a/74-20020506>
- Savolainen, J. (2023). *Tietosuojavaltuutettu kieltää Yango-taksipalvelun henkilötietojen siirrot Suomesta Venäjälle väliaikaisesti*. Edilex. Rajattu pääsy. Noudettu 30.10.2023 osoitteesta [https://www-edilex-fi.proxy.uwasa.fi/uutiset/85756?allWords=tietosuojavaltuutettu&offset=1&perpage=20&sort=relevance&searchSrc=1&advancedSearchKey=1752574](https://www-edilex.fi.proxy.uwasa.fi/uutiset/85756?allWords=tietosuojavaltuutettu&offset=1&perpage=20&sort=relevance&searchSrc=1&advancedSearchKey=1752574)
- Tahkokorpi, T. (2023). *Oletko yksi miljoonasta suomalaisesta? Verottajalla on tärkeä viesti juuri sinulle*. Iltalehti. Noudettu 21.2.2024 osoitteesta <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/0a57c28a-4bea-4cb1-a402-04e5232215bb>
- Tietosuojatyöryhmä, WP 136. (2007.) *Lausunto 4/2007 henkilötietojen käsitteestä*. Noudettu 2.10.2023 osoitteesta https://ec.europa.eu/justice/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2007/wp136_fi.pdf
- Tietosuojatyöryhmä, WP 243. (2017.) *Tietosuojavastaavia koskevat ohjeet*. Noudettu 18.12.2023 osoitteesta <https://tietosuoja.fi/documents/6927448/8316711/Tietosuojavastaavia+koskevat+ohjeet+fi.pdf/>
- Tietosuojavaltuutetun toimisto. (2023). *Tietosuojavaltuutetun päätös väliaikaisen päätöksen poistamisesta*. Dnro add 7732/161/23. Noudettu 30.10.2023

osoitteesta

https://tietosuoja.fi/documents/6927448/146469002/TSV_p%C3%A4%C3%A4t%C3%B6ksen_poistaminen_Yango_7732.161.23_25.9.2023.pdf/ef7637a4-b3d9-a636-9519-29b2508d71b1/TSV_p%C3%A4%C3%A4t%C3%B6ksen_poistaminen_Yango_7732.161.23_25.9.2023.pdf?t=1695721510281

Vainio, N, Tarkka, V & Jaatinen, T. (2020). *Arviomuistio hallinnon automaattiseen päätöksentekoon liittyvistä yleislainsäädännön sääntelytarpeista*. Oikeusministeriön julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita 2020:14. Noudettavissa osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-878-3>.

Verohallinto. (2023). *Tekstiviestit Verohallinnolta eivät koskaan sisällä linkkejä*. Noudettu 21.2.2024 osoitteesta <https://www.vero.fi/tietoa-verohallinnosta/yhteystiedot-ja-asiointi/asioi-verkossa/tietoa-s%C3%A4hk%C3%B6isest%C3%A4-asioinnista/tekstiviestit-verohallinnolta/>

Your Europe. (2022). *Tietosuoja ja yksityisyys verkossa*. Noudettu 18.10.2023 osoitteesta https://europa.eu/youreurope/citizens/consumers/internet-telecoms/data-protection-online-privacy/index_fi.htm

Virallislähteet

COM (2018) 237 final. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Artificial Intelligence for Europe.

COM (2020) 65 final. White paper on Artificial Intelligence – A European approach to excellence and trust.

COM (2021) 206 final. Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain Union legislative acts.

HaVM 16/2020 Hallituksen esitys eduskunnalle yksilöiden suojelusta henkilötietojen automaattisessa tietojenkäsittelyssä tehdyn yleissopimuksen muuttamisesta

sekä laeiksi tietosuojalain ja henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä annetun lain 1 ja 54 §:n muuttamisesta

HE 50/2013 Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi hallintolain muuttamisesta

HE 292/2014 Hallituksen esitys eduskunnalle henkilötietojen käsittelyä Rikosseuraamuslaitoksessa koskevaksi lainsäädännöksi

HE 198/2017 Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Suomen perustuslain 10 §:n muuttamisesta

HE 9/2018 Hallituksen esitys eduskunnalle EU:n yleistä tietosuoja-asetusta täydentäväksi lainsäädännöksi

HE 30/2020 Hallituksen esitys yksilöiden suojelusta automaattisessa tietojenkäsittelyssä tehdyn yleissopimuksen muuttamisesta tehdyn pöytäkirjan hyväksymiseksi ja voimaansaattamiseksi sekä laeiksi tietosuojalain ja henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä annetun lain 1 ja 54 §:n muuttamisesta

HE 145/2022 Hallituksen esitys eduskunnalle julkisen hallinnon automaattista päätöksentekoa koskevaksi lainsäädännöksi

HE 224/2022 Hallituksen esitys eduskunnalle automaattista päätöksentekoa verotus- ja tulliasioissa koskevaksi lainsäädännöksi

HE 243/2022 Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi sähköisen viestinnän palveluista annetun lain, henkilötietojen käsittelystä Puolustusvoimissa annetun lain 29 §:n ja henkilötietojen käsittelystä poliisitoimissa annetun lain 22 §:n muuttamisesta

HE 246/2022 Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä sekä siihen liittyviksi laeiksi

HE 301/2022 Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sidonnaisuus- ja sivutoimirekisteristä sekä siihen liittyviksi laeiksi

HE 62/2023 Hallituksen esitys eduskunnalle tietosuojalain ja henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä annetun lain muuttamisesta

HE 70/2023 Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi verkon välityspalvelujen valvonnasta ja eräksi muiksi laeiksi

LaVL 15/2023 vp – HE 62/2023 vp. Lakivaliokunnan lausunto.

PeVL 14/1998 perustuslakivaliokunnan lausunto/Hallituksen esitys laiksi poliisin henkilörekistereistä

PeVL 25/1998 perustuslakivaliokunnan lausunto/Hallituksen esitys henkilötietolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

PeVL 11/2008 perustuslakivaliokunnan lausunto matkustajarekisterin käytöstä lainvalvontatarkoituksiin

PeVL 32/2008 perustuslakivaliokunnan lausunto/Hallituksen esitys laiksi terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain muuttamisesta

PeVL 14/2018 perustuslakivaliokunnan lausunto/Hallituksen esitys eduskunnalle EU:n yleistä tietosuojaa-asetusta täydentäväksi lainsäädännöksi

PeVL 73/2018 perustuslakivaliokunnan lausunto/Hallituksen esitys laiksi julkisen hallinnon tiedonhallinnasta sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi

PeVL 81/2022 perustuslakivaliokunnan lausunto/Hallituksen esitys julkisen hallinnon automaattista päätöksentekoa koskevaksi lainsäädännöksi

PeVL 101/2022 perustuslakivaliokunnan lausunto

Ylimpien lainvalvojien ratkaisut

EOAK 20.11.2019 dnro 3379/2018 Verohallinnon automatisoitu päätöksentekomenettely ei täytä perustuslain vaatimuksia.

EOAK 6.8.2020 dnro 4652/2020 Automaattiseen päätöksentekoon liittyviä yleislainsäädännön sääntelytarpeita koskeva oikeusministeriön arviomuistio.

EOAK 2.5.2022 dnro 2395/2021 Menettely henkilötietojen lähettämisessä.

EOAK 29.7.2022 dnro 3490/2022 Lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle automaattista päätöksentekoa verotus- ja tulliasioissa koskevaksi lainsäädännöksi.

EOAK 14.6.2023 dnro 3563/2023 Lausunto hallituksen esityksen luonnoksesta tietosuojalain ja rikosasioiden tietosuojalain muuttamiseksi.

OKV 20.4.2021 dnro 131/70/2020 Kelan automaattinen päätöksenteko.

TSV 07.12.2021 dnro 1150/161/2021 Henkilötietojen käsittelyn asianmukaisen turvallisuuden laiminlyönti ja tietoturvaloukkauksesta ilmoittamatta jättäminen.

Kotimainen oikeuskäytäntö

KHO 1989-A-10

KHO 2007:20

KHO 2012:88

KHO 2016:161

KHO 2018:112

KHO 2020:72

KHO 2023:2

KHO 2023:56

KHO 2023:82

Euroopan Unionin tuomioistuimen ratkaisut

C-92/09 ja C-93/09 ECLI:EU:C: 2010:662.

C-131/12, ECLI:EU:C:2014:317.

C-645/19, ECLI:EU:C:2021:483.

C-205/21, ECLI:EU:C:2023:49.

C-252/21, ECLI:EU:C:2023:537.

C-300/21, ECLI:EU:C:2023:370.

C-453/21, ECLI:EU:C:2023:79.

C-333/22, ECLI:EU:C:2023:874.